

Araştırma Makalesi

Denizli/Avdan Termik Santral Projesi'nin İptali: Müşterekler Siyasetinin Öğrettikleri

Tolgahan Aydın*

ORCID: 0000-0002-8575-1270

Öz

Bu çalışma, Denizli/Avdan'da yapılması planlanan termik santral projesine karşı gelişen yerel siyasal alandaki mücadeleleri müşterekler siyaseti tartışmalarına referansla ele almaktadır. Avdan Termik Santral Projesi, Avdan Platformu ve Denizli Büyükşehir Belediyesi'nin (BŞB) çabalarıyla, herhangi bir imar çalışması gerçekleştirilmeden sonlandırılmıştır. Avdan Platformu nezdindeki mücadeleler doğanın temellük edilmesine karşı yürütülen muhalif söylemler içerirken, Denizli BŞB'nin önderliğindeki proje karşıtlığı çoğunlukla parti siyasetinin güvenli zemininde, projeyi Avdan'da hayata geçirmemek üzerine kurulmuştur. Türkiye'deki santral karşıtı mücadelelerde kentli orta sınıfların yöre halkını mobilize etmesi, yerel mücadelelerin müşterekleşmesini sağlarken, kitlesel bir köylü mücadelesine tanık olmayan Avdan'daki hareket, kentli orta sınıfların projenin meşruiyetini azaltma çabaları üzerine kurulmuştur. Bu çalışma, Avdan nezdindeki karmaşık ve katmanlı siyasal mücadeleleri, müşterekler siyaseti yazınının verdiği ilhamla çözümlenmeye çalışmıştır. İlk olarak, Avdan'daki mücadelenin müşterekleşmiş bir siyasal tahayyül yarattığı varsayılmadan, köylülerin öncülük ettiği kitlesel bir eyleme sahne olmadan iptal edilen projenin, Denizli kentsel siyasetindeki proje odaklı kentleşme siyasetinin hegemonik söylemlerini aksatabilecek potansiyeller barındırdığı vurgulanmıştır. İkinci olarak da Avdan Platformu nezdindeki siyaset-üstücü vurguların ve salt proje karşıtlığının, müşterekleşmiş bir siyasetin inşasında bazı kısıtlar taşıdığı iddia edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: müşterekler siyaseti, ekolojik hareketler, Avdan platformu, siyaset-üstücülük

Makale Geliş Tarihi: 07.10.2021 Makale Kabul Tarihi: 20.11.2021

* Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İİBF, SBKY Bölümü, tolgahanaydiner@gmail.com

The Cancellation of Denizli/Avdan Coal-Fired Energy Plant Project: Inspirations from Politics of Commons

Abstract

This study deals with the struggles in the local political area against the coal-fired energy plant project planned to be built in Denizli/Avdan with reference to the politics of commons. The project was cancelled with the efforts of Avdan Platform and Denizli Metropolitan Municipality (MM) without any zoning. While the struggles within the Avdan Platform included dissenting discourses against the enclosure of nature; opposition of Denizli MM, on the safe ground of party politics, was mostly based on attempts not to execute the project in Avdan. The mobilization of the local people by the urban middle classes enabled the local struggles for commoning in the struggles against the power plants in Turkey, while the movement in Avdan, which did not witness a mass peasant struggle, was founded on the endeavours of the urban middle classes to reduce the legitimacy of the project. This study tried to analyze the complex and layered political struggles in Avdan with the inspiration from the politics of the commons. Firstly, without assuming a commoning in Avdan, it was emphasized that the project which was cancelled without any mass movement led by the villagers has potentials to hinder the hegemonic discourses of the project-oriented urbanization politics in Denizli. Secondly, it has been argued that the supra-political emphasis and nothing but the opposition to project by the efforts of Avdan Platform have some limitations in commoning of politics.

Keywords: the Politics of commons, ecological movements, Avdan platform, supra-political

Giriş

Kentleşme süreçleri, kırsal alanları da kapsayan ve ekolojik varlıkların temellüküne zemin hazırlayan bir minvalde gerçekleşmektedir (Brenner, 2013: 87; Bayırbağ, 2020: 18).¹ Elbette bu kapsamlı metalaşma ve çitleme süreçleri, toplumsal güçlerin çelişkileriyle yeniden belirlenmektedir (Brenner vd., 2014: 18). Piyasa güdümlü kent analizlerinin (Brenner, 2014: 39) bu çelişkili süreçleri açıklamada yetersiz kalmasıyla birlikte gerçekten kentlilerin ihtiyaçlarını gündemine alan alternatif bir kentsel siyasal tahayyül daha da önemli hale gelmektedir (Brenner vd., 2014: 16). Bu noktada, büyüme karşıtı küçülme söylemleriyle ittifak kurabilecek (Helfrich ve Bollier, 2020: 123) alternatif bir stratejinin “politik ilkeleri” (Dardot ve Laval, 2018), müşterekleşmiş bir siyaseti gündemine alan tartışmalarla (Erensü, 2016; Adaman vd., 2017; Akçay ve Kocagöz, 2018; Kocagöz, 2018; Çoban, 2018a, 2018b, 2018c; Dardot ve Laval, 2018; Duru,

1. Umut Kocagöz, çalışmanın taslak halini okuyarak, yorumlarıyla ve eleştirileriyle temel sorunsalımı daha da net biçimde serimlememe yardımcı oldu. Kendisine teşekkür borçluyum.

2018; Işıl, 2019; Bayraktar, 2020) açığa çıkacaktır.

Müşterekler tartışmasının sunduğu tartışma zemini, 2000 yılı sonrasındaki enerji politikalarının neoliberal biçimde yeniden yapılanmasıyla, Türkiye'de ekolojik varlıkların temellük edilmesine karşı gelişen mücadelelerin (Erensü, 2016; Adaman vd., 2017; Akbulut, 2017; Işıl, 2019) katmanlarını, örgütlülüğünü ve birikimini anlama noktasında önemli katkılar sunmaktadır. Özellikle müşterek kavramını bir mülkiyet kategorisi ötesinde toplumsal olarak inşa edilen bir çaba olarak kavrayan tartışmalar (Chatterton, 2017; Dardot ve Laval, 2018), ekolojik varlıkları savunan mücadelelerin kullandığı özgün dilin ve toplumsal çabaların kazanımlarını anlama noktasında geniş bir düşünce hattını serimleyerek, alternatif siyasal tahayyüllerin inşasına (De Angelis, 2017; Akçay ve Kocagöz, 2018; Kocagöz, 2018; Çoban, 2013, 2018a, 2018b; Swyngedouw, 2020) kapı aralamaktadır.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi akabinde olağanüstü koşullarda Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) süreci başlayan, 8 Nisan 2020 tarihi ile COVID 19 Pandemisinin olağanüstü koşullarında bu defa ÇED itiraz süreci devreye giren (Uysal, 2020a) Denizli/Avdan Termik Santral Projesi'nin, Avdan Platformu'nun oluşturduğu kamuoyu ve Denizli BŞB'nin politik girişimleriyle iptal edilmesi, 2004 yılından beri *proje*² odaklı büyümeyi temel diskuru haline getiren Denizli kentsel siyaseti için önemli bir kırılmayı simgelemektedir (Zeytinci, 2020). Kentin büyüme mitleriyle sarılı parti siyasetinin projeci söylemlerinin (Savaş Yavuzçehre, 2011; Aydın, 2019, 2020) Denizli'nin kentsel siyasetini sarmaladığı noktada, termik santral projesinin kentsel düzeyde yarattığı huzursuzluk, parti siyasetini projenin iptali için konum almaya zorlamıştır. Fakat Avdan'daki santral karşıtı mücadeleler çatışmasız ve lineer biçimde ilerlememiş ve benzer politik zeminler etrafında birleşmemiştir. Denizli BŞB önderliğindeki girişimler çoğunlukla formel siyasetin güvenli ve uzlaştırıcı zemini (Ranciere, 2007: 156) etrafında mücadelelerini sürdürürken, Avdan Platformu da "kentteki *dağınık muhalif tepkileri*" (Harvey, 2013: 176) örgütleyici ve yönlendirici roller üstlenerek, parti siyasetinin projeci söylemlerinin aksi yönünde alternatif ve özgürleştirici politik söylemler inşa edilmesini olanaklı kılmıştır. Ağustos 2016'da ÇED süreci başlayan projeye Denizli BŞB nezdindeki karşı çıkış da ancak Avdan Platformu'nun yürüttüğü mücadeleler sonrasında, Mayıs 2020'de gerçekleşebilmiştir. Ayrıca, Avdan nezdinde gerçekleşen mücadeleyi salt *doğayı savunma* tartışmaları etrafında okumaya çalışmak, Avdan Platformu'nun önemli bileşenlerinden Mimarlar Odası Denizli Şubesi'nin ve Büyükmenderes İnisyatifi'nin mekânın kullanım değerini önceleyen siyasal mücadelelerinin ve girişimlerinin tarihsel birikimlerini gölgeleme riskine sahiptir. Diğer yandan,

2. Proje odaklı belediyecilikle ilgili ayrıntılı tartışma için şu eserler incelenebilir: Erder, ve İncioğlu. (2008) Erder, ve İncioğlu. (2015).

projeye karşı gelişen toplumsal muhalefeti sadece burjuva siyasetinin temel argümanlarıyla tartışmak da Adalet ve Kalkınma Partili (Ak Partili) siyasetçilerin girişimleriyle iptal edilen projenin bütün kazanımının *parti siyaseti* etrafında toplanmasına ve Avdan Platformu'nun politik çabalarının sönmülmesine zemin hazırlayabilecektir. Toparlayacak olursak, Denizli/Avdan'da termik santral karşıtı oluşan mücadelenin bir boyutu, burjuva siyasal alanını çıkar(lar) savaşına indirgeyen (Ranciere, 2007: 152; Harvey, 2013: 128) tahakküm edici politik çabaları aşmaya çalışan özgürleştirici potansiyeller barındırırken, diğer boyutu da salt projeyi iptal ettirmeye odaklanmış siyasi stratejilerden oluşmaktadır. Bu noktada, mücadelenin ölçeğini genişletmek isteyen proje karşıtı siyaset-üstücü söylemler (Çoban, 2018b), yukarıda vurgulanan iki farklı siyasi strateji arasındaki ontolojik düzeydeki farkları muğlaklaştırmaktadır.

Müşterekler siyaseti tartışmaları, Denizli/Avdan'da farklı politik zeminlerde konumlanan santral karşıtı mücadelelerin birbirlerinden sağlıklı biçimde ayırtırmak ve toplumsal olandan koparılmış siyasetin (Ranciere, 2007; Akçay ve Kocagöz, 2018) hangi şartlarda ve koşullarda kentliler lehine (yeniden) inşa edilebileceğini anlamak için önemli bir tartışma zemini yaratmaktadır. Zira ekolojik varlıkları savunmanın siyaset-üstü bir minvalde değerlendirilmesi gerektiğini iddia eden yaygın fakat yanıltıcı kanıların aksine (Çoban, 2018b) müşterekler siyaseti, insan topluluklarının çabalarıyla oluşan *müşterekler* sayesinde (Gidwani ve Baviskar, 2017: 199) "*siyasetin yeniden icadının*" (Ranciere, 2007: 78) mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Siyasetin bilindik kalıplarını aşarak, siyasetin herkes için eşitlenmesi ve özgürleştirici bir rol üstlenmesi adına *eylemiliğin* (Ranciere, 2007: 73) siyasal olanın sınırlarına dâhil edilmesi gerekmektedir. Bir başka ifadeyle, ekolojik varlıkların temellük edilmesine karşı çıkan *müşterekleşmiş* mücadelelerin sahip olduğu "*politik ilkeler*" (Dardot ve Laval, 2018: 39), söz konusu mücadelelerin zaten doğası gereği siyasallaştırılması gerektiğini varsaymaktadır (Akçay ve Kocagöz, 2018; Çoban, 2018b). Söz konusu alternatif siyasallığın potansiyelleri, ilerleyen başlıklarda vurgulandığı üzere, Denizli kentsel siyasetinin proje odaklı büyümesine alternatif yeni bir söylem inşa etmeyi olanaklı kılan Avdan Platformu nezdindeki santral karşıtı mücadelelerin politik çabalarının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle, Avdan Platformu nezdinde Avdan'da ortaya çıkan mücadelenin yarattığı kazanım, müşterekleştirme pratiklerinin vurguladığı "*ütöpik bir uğrak olarak*" (Fırat ve Genç, 2014), Denizli kentsel siyasetinin büyümeye odaklanmış siyasal söylemlerini kısa süreli de olsa ekolojik bir alanın savunulmasına yönlendirerek duraksatmıştır. Diğer yandan, parti siyasetinin uzlaşmacı zeminini reddeden (Ranciere, 2007: 150-152) müşterekleştirme pratiklerinin "*hareket halindeki toplumların*" siyasi güçlerini fark etmelerinde (Stavrides, 2017: 235) önemli bir kırılmayı içerdiği de bilinmektedir. Fakat iki aydan daha kısa bir sürede ÇED süreci

iptal edilerek sonlandırılan Avdan Termik Santral Projesi, COVID-19 Pandemisi koşulları da hesaba katıldığında, geniş katılımlı bir mücadeleye (Şendeniz, 2016: 462) ihtiyaç duymamıştır. Ayrıca, Avdan Platformu'nun önemli bir siyasi strateji olarak, politik mücadelesinin ölçeğini genişletmek adına parti siyasetini harekete geçirmek için kentsel aktörlere çağrıda bulunduğu da bilinmektedir (Yolcular, 2020). Ekolojik varlıkları savunan mücadeleler, proje karşıtlığının politik süreçlerini parti siyasetinin çıkara dayalı süreçleriyle belirlemek zorunda kalmaları durumunda, parti siyasetinin inşa ettiği uzlaşıcı zemin (Ranciere, 2007), liberal değerlerle sarmalanmış burjuva siyasetine (Akçay ve Kocagöz, 2018; Çoban, 2018b) karşı alternatif siyasal tahayyüllerin üretilmesini zorlaştıracaktır. Bu bağlamda, Denizli/Avdan'daki mücadelenin salt aktörler nezdinde, projeyi iptal ettirmek amacıyla seçilmiş siyasetçilere talepkâr olarak (Haiven, 2018: 94) yürütülmek zorunda kalınmasının “siyaseti toplumsal olana açmada” (Ranciere, 2007: 156) taşıdığı kısıtlar da ancak müşterekler siyasetinin “toplumsal pratikleri, ilişkiselliği ve eylemliliği” (Dardot ve Laval, 2018: 39) ele aldığı, toplulukların gündelik hayat deneyimlerinde var olan dayanışma ağlarının önemini vurgulayan (Stavrides, 2017: 236) ve insan topluluklarının mücadeleleriyle oluşan müşterekler (Gidwani ve Baviskar, 2017: 199) tartışmalarıyla anlaşılabilir.

Türkiye’de ekolojik varlıkların temellük edilmesine karşı yürütülen hareketleri konu alan literatüre (Akbulut, 2014, 2017; Çoban vd., 2015; Adaman vd., 2016; Aksu, 2016a, 2016b; Atmış, 2016; Eren ve Büke, 2016; Erensü, 2016; Erensü, vd. 2016; Kazaz, 2016a, 2016b; Oğuz, 2016; Şendeniz, 2016; Erensü, 2017; Pala, 2017; Şengül, 2017; Özen, 2018; Işıl, 2019; Taşdemir vd., 2021), Denizli/Avdan’da yapımı planlanan termik santral projesine karşı yürütülen mücadelenin özgünlüklerine değinerek katkı yapmayı amaçlayan bu çalışma, Denizli/Avdan’da müşterekleşmiş bir siyasetin inşa edildiği savıyla yola çıkmıyor. Bunun yerine, Avdan’daki termik santral karşıtı mücadelenin gerilimlerine ve çatlaklarına inildiği esnada karşılaşılan katmanlı ve karmaşık resmin ancak müşterekler siyasetinin yol gösterdiği ölçüde -yeniden- daha sağlıklı bir zeminde çözümlenebileceğini iddia ediyor. Ekolojik varlıkları savunan mücadelelerdeki müşteregin toplumsal olarak inşasının (Chaffentzis ve Federici, 2017: 142) ya da ekolojik varlıklarla kurulan ilişkilerin yarattığı müşterekleştirmenin (Erensü, 2016; Chatterton, 2017; Caffentzis ve Federici, 2017) Avdan’ı açıklamada temel bir ölçüt ol(a) maması nedeniyle bu çalışmada ilk olarak Avdan’da ortaya çıkan mücadelenin kentsel düzeyde hali hazırdaki burjuva siyasetini aksatan/sarsan (Çoban, 2013; De Angelis, 2017; Akçay ve Kocagöz, 2018; Çoban, 2018a, 2018b; Kocagöz, 2018; Swyngedouw, 2020) süreçlerine odaklanılmıştır. Çalışmanın bir diğer kaygısı da Avdan’daki mücadelenin temel vurguları olan siyaset-üstüçülük ve proje karşıtlığı (Çoban, 2018b) söylemlerini yine müşterekler siyasetinin temel argümanlarıyla tekrardan değerlendirerek, Avdan’daki mücadeleye kerameti kendinden menkul

bir anlam yüklenmesinden imtina ettiren (Genç, 2019: 32) sağlıklı bir tartışma zeminini oluşturmaktadır. Çalışmanın temel verilerini ulusal ve yerel gazetelerin haberleri, Avdan Platformu'nun raporu, Avdan Platformu ve bileşenlerinin basın açıklamaları, ulusal ve yerel medyanın youtube paylaşımları ve Mimarlar Odası Denizli Şubesi'nin Avdan Termik Santral Projesi hakkında Avdan Platformu Sözcüsü Cüneyt Zeytinci ile düzenlediği söyleşinin kaydı oluşturmaktadır.

Kavramsal Çerçeve: Müşterekler Siyaseti

Feodalizmden kapitalizme geçişte, herkesin erişimine/kullanımına açık olan alanların/varlıkların özel mülkiyete geçirilerek çitlenmesi (Çoban, 2018a: 27), köylüleri topraktan kopararak kapitalizmin gelişmesi için gerekli koşulların olgunlaşmasını (*emek gücünün ve toprağın metalaşması*) sağlamıştır (Fırat, 2011: 89). İlkel birikim olarak da ifade edilen çitleme pratikleri, kapitalizmin ortaya çıkışıyla sınırlı kalmamış; ilkel birikimin sürekliliği (Harvey, 2004: 127) tartışmasında da vurgulandığı üzere (Çoban, 2013) neoliberal siyasetlerin uygulandığı dönemde özelleştirme, metalaştırma ve erişimi kısıtlama gibi pratikler (Adaman vd., 2017: 17; Duru, 2018: 19) kapitalizmin krizlerini aşmasında önemli bir araç olmuştur (Fırat, 2011: 101). Böylelikle, çitlenen her şeyin aslında birer müşterek olması (Çoban, 2018a: 32-33; Fırat, 2011: 102-103) insan hayatı için gerekli koşulları, kapitalist büyüme ve kalkınma pratiklerinin ötesinde yeniden üretmeye çalışan müştereklerin tartışılmasını zaruri kılmıştır (De Angelis ve Harvie, 2017: 125).

Müşterek kelimesinin bir “müşterek fayda” ya da “doğal varlık” zeminine indirgenmesi, kavramı orta yolcu bir anlama hapsedebilecektir (Dardot ve Laval, 2018: 13). Zira bir varlığın doğası gereği temellük edilemez olduğu düşüncesi, bütün bir tartışmayı “müşterekiğin doğası gereği müşterek” olduğu yanlısına hapsetmektedir (Dardot ve Laval, 2018: 28). Böylelikle, ekolojik bir varlığın doğallığına vurgu yapılarak müşterek olduğunun iddia edilmesi, “bir şey doğalsa hukuken de müşterektir” yanlısı yaratmaktadır (Dardot ve Laval, 2018: 30).

Bu çalışmada da üstünde durulduğu gibi müşterek, “paylaşım, eylem ve praksise” gönderme yapan, bir mülkiyet kategorisi olmanın ötesinde aidiyeti temsil eden “politik bir ilke” olarak “-hak sahipliğinden ziyade- insan eylemliliğinin” hayata geçirilmesi olarak algılanmalıdır (Dardot ve Laval, 2018: 30 - 39). Bir başka ifadeyle, “..fiziksel varlıklarla kurulan toplumsal ilişkiler³..” olarak tanımlanabilecek (Çoban, 2018a: 29) müştereklerin, eylemlilik ve sorumluluk gerektiren ve piyasa ilişkilerinden özerk kalmayı mümkün kılan bir ilişkisellik bağlamında ele alınması gerekmektedir (Erensü, 2016: 44; Chatterton, 2017: 204; Genç, 2019: 17). Müşterekiği siyasete içkin bir kavram olarak ele aldığımızda (Akçay ve Kocagöz, 2018: 32), müşterekliği de doğadan yararlanmayı ve doğaya karşı yükümlülükleri kapsayan bir ilişki biçimi olarak adlandırabiliriz (Bollier,

3. Bu noktada Hardt'ın (2017: 150) vurguladığı üzere fikir, dil, duygu, vb. fiziki olmayan unsurların da müşterekleştirme yaratabileceğini belirtmek gerekmektedir.

2015: 54; Çoban, 2018c). Bir başka deyişle, büyümenin işlevişini sekteye uğratma potansiyeli taşıyan, kapitalizme rağmen varlığını sürdüren ve birçok iştirakçiyi himayesine alan bir kavram olarak müşterek (Caffentzis ve Federici, 2017: 132; Duru, 2018: 12), müşterek biçimde kullanılan varlıkların çitlenmesine karşı çıkan bir dizi siyasal ve toplumsal hareketi içermektedir (Dardot ve Laval, 2018: 83). Bakker'ın da (2017: 168-173) vurguladığı üzere suyu metalaştıran bir dizi siyasetin karşısında, “*suyu bir insan hakkı olarak gören*” bir anlayış yerine, suyu müşterek kılan siyasi bir tepkinin oluşması gerekmektedir.

Müşterekler siyaseti, politik alanın en kapsayıcı ve tahakküm kurucu kavramlarından büyüme söyleminin sorgulanmasına ve kavramın hem toplumsal hem de ekolojik maliyetlerinin açığa çıkmasına yardımcı olacak bir zemin yaratmaktadır (Akbulut, 2020). Bollier ve Helfrich'in (2018: 47) ifade ettiği gibi, büyüme mitinin hayatımızın olağan akışı içinde doğallaştırılması, büyümeye alternatif ve büyümeye karşı inşa edilebilecek toplumsal ve siyasal pratiklerin mümkünliğini zorlaştırmaktadır. Zira kamusal yararı ön plana çıkarması beklenen “*toplumsal hayalgücünün*” sınırları, neoliberal iktisatın dikte ettirdiği “*yanlışlanamaz*” piyasa doğrularıyla çitlenmiş bulunmaktadır (Haiven, 2018: 222). Anaakım burjuva siyaseti, siyasal olanı ve toplumsal olanı ayırıştırarak, politik olanın toplumsal olan karşısında tahakküm kurmasına zemin hazırlamakta; burjuva siyasetinin belirli bir toplumsal gruba ait çıkarları genelin çıkarıymış gibi kurmasıyla da siyasal partiler başta olmak üzere kentteki başat aktörler arasında kapsayıcı (*fakat yanılıcı*) bir fikir birliği inşa edilmektedir. (Akçay ve Kocagöz, 2018: 32-34). Bu noktada müşterekler siyaseti, çözümün kendisi olmaktan ziyade çözümü müşterekleştiren alternatif bir kentsel tahayyülün aracı olarak, egemen çıkarlara hapsolmuş burjuva siyasetinin kapılarını kentin gerçek sahibi olan kentlilere açmak için (Bayraktar, 2020: 17) bir ihtimal yaratmaktadır.

Müşterekler siyaseti, neoliberalizmin bireyleri salt tüketici olarak gören yaklaşımını reddeden ve büyümenin karşısında küçülmenin değerini vurgulayan bir siyaset yapma biçiminin zeminini hazırlamaktadır (Helfrich ve Bollier, 2020: 122). Doğanın neoliberal siyasalarda tahrip edildiği dönemde (Akçay, 2018: 53-54; Özbay, 2018: 139), doğal varlıkların metalaştırılmasına karşı politik olanın sınırlarının devlet-piyasa ikiliğinin dışına taşıyan (Akçay ve Kocagöz, 2018: 32-33) bir dizi mücadele, müşterekler siyasetinin genel bağlamını oluşturmaktadır. Bu bağlamda ekolojik varlıkların, alanların ve değerlerin savunulmasında “liberal demokratik” varsayımların “*bencil, egoist, çıkarları peşinde koşan, çıkarını maksimize etmek isteyen birey*” kavramını aşarak, burjuva demokrasisinin anaakım kalıplarının dışına çıkmak (Çoban, 2013: 250- 251), müşterekleşmiş bir siyasetin temel amacı olacaktır. Zira temsili demokrasinin araçları, alternatif bir siyasal tahayyülün inşasına imkân tanımamaktadır (Bollier ve Helfrich, 2018: 45). Aksu'ya göre de (2016a: 413) temsiliyet içeren mekanizmalar katılımcı olsalar dahi, temsilciler katılımcıların tüm taleplerini yansıtmamakta ve bu durum eksik

bir müşterekleşme yaratabilmektedir. Dahası, müşterek biçimde kullanılan varlıkların çitlenmesine neden olan siyasal zemin de toplumsal olandan koparılmıştır (Akçay ve Kocagöz, 2018: 38). Böylelikle “küçülme” kavramıyla tamamlayıcı bir ittifak oluşturması beklenen (Helfrich ve Bollier, 2020: 123) müştereklerin ilham verdiği siyasetin, büyümeyi salık veren anaakım siyasete karşı küçülmenin politize edilmesi ve sistemin genel beklentilerini kesintiye/bozuma uğratan alternatif bir söylem şeklinde algılanması da mümkündür (Akçay ve Kocagöz, 2018: 38; Swyngedouw, 2020: 141).

Özet olarak, müşterekler sayesinde siyasal olanın/alanın sınırlarının genişlemesiyle siyaset sadece belirli bir sınıfın arzu ve isteklerinin etrafında şekillenen bir “eyleme” biçimi olmaktan çıkmaktadır (Chatterton, 2017: 207). Böylelikle müşterekler siyaseti bağlamında şekillenen ekolojik mücadeleler, “yeni bir yaşam kurma siyaseti” (Çoban vd.2015, s. 26), piyasanın tahakkümünden sıyrılmış “alternatif bir siyaset yapma biçimi” (Chatterton, 2017: 207; Akçay, 2018: 53-54; Akçay ve Kocagöz, 2018: 38; Haiven, 2018: 233, 237) ya da “radikal hayalgücünü ortaya çıkaran bir ihtimal” (Haiven, 2018: 231) olarak da kavranabilecektir.

Türkiye’de Ekolojik Varlıkların Temellük Edilmesine Karşı Mücadeleler

Türkiye’de 2000 yılı sonrasındaki iktisat politikalarının önemli bir kısmının inşaat ve enerji sektörlerini temel alan stratejiler üzerine kurulduğu söylenebilir (Akbulut, 2017: 281; Fırat, 2018: 104; Genç, 2019: 40). Söz konusu dönemde, ekonomik büyümeyi sağlamak adına doğal varlıkların temellükünün zeminini oluşturan ve ekolojik varlıkların çitlenmesinin meşru zeminini ülke ekonomisinin kalkınma süreçleriyle ilişkilendiren (Çoban vd., 2013: 249) bir dizi siyasal ve hukuksal değişim gerçekleşmiştir (Adaman vd., 2016: 310-311; Fırat, 2019: 60). 1984 yılında yürürlüğe konan 3096 sayılı Kanun ile özel şirketlere kamuya ait olan santralleri işletme hakkı tanınması (Taşdemir vd., 2021: 449), 1985 tarihli Maden Kanunu ile birlikte madencilik faaliyetlerini yeniden düzenleyen hukuksal bir zemin inşa edilmesi ve yine aynı yıllarda birçok hidroelektrik santralinin ÇED Raporundan muaf tutularak faaliyetlere başlaması (Özen, 2018: 188) sürecin önemli kırılmalarıdır.

Enerji sektörünün en kapsamlı dönüşümü 2000 yılı sonrasında, enerjinin devlet garantisi altında alınması ve projeler için devlet teşvikleri sağlanması gibi bir dizi siyasal ve hukuksal değişimle gerçekleşmiştir (Baysal, 2017: 95). 2001 tarihli Elektrik Piyasası Kanunu ile elektrik üretim sürecinin özelleştirilmesinin zemini hazırlanmış; EPDK’nın kurulmasıyla ve DSİ’nin özelleştirilmesiyle, enerji sektörünün piyasalaşmasının önü açılmıştır (Aksu, 2016a: 395; Erensü, vd., 2016: 12). 2003 yılında ÇED sürecini sermaye için hızlandıran ve kolaylaştıran (işlem süresinin 35 güne düşürülmesi, rapor hazırlama yükümlülüğünün kaldırılması, vb.) bir dizi hukuksal düzenleme hayata geçirilmiştir (Çoban ve Duru, 2009: 61).

2004 yılında Maden Kanunu'nda yapılan değişiklikle orman, sit alanı, koruma bölgesi, vb. alanlarda madencilik faaliyetleri yapılabilmesinin önü açılmıştır (Çoban ve Duru, 2009: 61). 2005 yılında yürürlüğe konan Yenilenebilir Enerji Yasası'yla ulusötesi kuruluşların fonlarıyla, özel sektörün enerjiye yatırım yapması teşvik edilmiştir (Aslan, 2016: 22). Yine enerji sektöründe dışa bağımlılığı azaltmak adına 2005 yılında devletin ciddi teşvikler sağladığı kömür arama programları geliştirilmiş ve kömür rezervi oranlarının %50'nin üstüne çıkması sağlanmıştır (Acar, 2015: 41).

Doğal varlıkların piyasalaşmasının önünü açan siyasalarla termik ve hidroelektrik santrallerin sayısı ciddi oranda artmıştır. Erensü vd.'nin (2016: 14) vurguladığı “enerjiye hücum” diskurununun 2003 yılı sonrasındaki hidroelektrik kurulu gücünü iki katına çıkarmasıyla, kamunun enerji üretimindeki payı da 2002 yılından itibaren tedricen azalmış ve HES kurulu güçlerinin yaklaşık %80'i özel sektör tarafından yürütülmeye başlanmıştır (Erensü vd., 2016: 14-15). Diğer yandan, 2012 yılının kömür yılı olarak ilan edilmesi, enerji yatırımlarındaki temel motivasyonu HES'lerden termik santrallere kaydırmıştır (Baysal, 2017: 90). Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın 2017 yılı bütçe sunum raporunda da linyit ve taşkömürü yataklarının elektrik enerjisi üretiminde kullanımı adına sermayenin yatırımını kolaylaştıracak bir dizi hukuksal ve bürokratik esnekliğin (yatırımcıya ruhsat güvencesi, bürokratik işlemlerin azaltılması, kanuna aykırı faaliyetlerin yaptırımının idari para cezası olması, vb.) sağlanması öngörülmüştür (Baysal, 2017: 89-96). Erensü vd.'nin (2016: 14) öngörüsüyle, 2023 yılındaki toplam HES sayısının 1.400 civarı olması beklenmektedir. Enerji Atlası verilerine göre de (2021) Türkiye'de faaliyet gösteren termik santral sayısı 51, planlanan termik santral sayısı 13, yapım aşamasındaki termik santral sayısı 2 ve üretim lisansı alan kömür ve linyit yakıtlı termik santral sayısı da 4'tür.

Santral projelerinin sayısının artmasına koşut olarak, termik santral ve HES karşıtı mücadeleler de çoğalmıştır (Özlüer vd., 2016: 31). Yine 2004 tarihli maden yasası sonrasında altın madeni faaliyetlerinin yoğunlaşmasıyla da altın madenciliğine karşı yürütülen mücadeleler artmıştır (Özen, 2018: 189). Bu hareketlerin büyük çoğunluğunda, hukuksal yolların zaman içerisinde pahalılaşması ve uygulanmayan yargı kararları nedeniyle, yerelde oluşan mücadeleler “doğrudan eylem biçimlerini” seçmişlerdir (Özlüer vd., 2016: 32). 1990'lı yıllarda Karadeniz Bölgesi'nde Sahil Yolu Projesi'ne ve Çamlıhemşin'de kurulması planlanan HES'e karşı yükselen tepkilerin yarattığı birikim, 2000 sonrasındaki HES mücadelelerine önemli bir dayanak oluşturmuştur (Aksu, 2016a: 397-398). Muğla/Gökova'daki Termik Santrale karşı yürütülen en kapsamlı mücadele ise 1993 yılında gerçekleşmiş; Gökova Körfezi'ne büyük bir çıkarma yapıldıktan sonra Gökova Sürekli Eylem Kurulu'nun Ankara/Güvenpark'ta geniş katılımlı bir eylem düzenlemesi ulusal düzeyde büyük yankı uyandırmıştır (Kara, 2016: 76; Pala, 2017: 170). İzmir/Bergama'daki altın madenciliğine karşı 1992 yılında

başlayan ve 1996 yılından sonra kitleselleşen köylü hareketi, ulusal düzeyde oldukça geniş yankı bulmuştur (Çoban, 2010; İnce, 2014). 2000 yılı sonrasında Trabzon/Solaklı Vadisi/Karaçam'da (Çoban vd., 2015: 22; Oğuz, 2016), Rize/Fındıklı'da (Eren ve Büke, 2016; Şendeniz, 2016; Işıl, 2019), Kastamonu/Loç Vadisi'nde (Işıl, 2019) hidroelektrik santrallere; Manisa/Yırcalı'da (Çoban vd., 2015: 13), Sinop/Gerze'de (Akbulut, 2014; Özlüer vd., 2016: 32), Bartın/Amasra'da (Atmış, 2016; Kazaz, 2016a: 32; Pala, 2017: 171), Çanakkale/Yenice/Çırpılar'da (Taşdemir vd., 2021), Samsun/Terme'de (Pala, 2017: 171), Amasya/Suluova'da (Kazaz, 2016b: 53; Pala, 2017: 172), Bursa/DOSAB'ta (Pala, 2017: 172) termik santrallere; Uşak-Eşme'de, İzmir-Efemçukuru'nda, Çanakkale ve Balıkesir'de de Kaz Dağları'nda (Özen, 2018: 189) altın madencilğine karşı önemli mücadeleler yürütülmüştür.

Mücadelelerin Ortak Zeminleri

Doğayı temellük eden projelere karşı çıkışın temelinde (özellikle termik ve hidroelektrik santrali projeleri bağlamında) yöre halkının ekonomik kaynaklarının zarar göreceği endişesi bulunmaktadır (Akbulut, 2014: 15; Adaman vd. 2016: 306 – 307; Kazaz, 2016a: 40; Işıl, 2019: 122; Taşdemir vd. 2021: 460). Fakat ekolojik varlıkları savunan mücadelelerin *kültürel ve toplumsal değerler* bağlamında ele alınması da önemlidir (Çoban vd., 2015: 22; Erensü, 2017: 190). Bu durumun önemli örneklerinden birini Solaklı Vadisi - Ögene'deki HES karşıtı mücadeleler oluşturmaktadır. Yörede birçok HES olmasına rağmen en büyük tepki, yaşam ve tarım alanlarına uzak bir dere olan Derebaşı HES'te gösterilmiş; derenin bölge halkı için taşıdığı önemin yüksek olması (Çoban vd., 2015: 22) ve HES projelerinin yöreye özgü kültürün ve dilin kaybolmasına neden olacağı düşüncesi (Şengül, 2017: 78-79), Solaklı'da cereyan eden hareketin temelini oluşturmuştur (Oğuz, 2016: 215). Loç Vadisi'ndeki HES karşıtı mücadelelerde de yöreye özgü dağılan kimliği toparlama gücü atfedilen müşterek varlıklar önem kazanmıştır (Işıl, 2019: 119). Yöreye bağlılığın bir diğer boyutunda ise yöre ekonomisine katkı yapan alanlardan vazgeçişler bulunmaktadır. Örneğin Rize/Fındıklı'daki HES karşıtı yerel mücadelelerde köylüler, yöre halkı için yaşamsal öneme sahip olan ormanı sit alanı ilan ettirerek korumuşlardır (Eren ve Büke, 2016: 325). HES'lerin yaratacağı yıkımın sadece birkaç sermayedarın çıkarıyla ilişkili olduğu gerçeği de HES karşıtı mücadelelerin ortak motivasyonlarından biridir (Adaman vd., 2016: 307).

Doğanın temellük edilmesine karşı gelişen toplumsal muhalefetin inşasında kentli orta sınıfların payı büyüktür. Özellikle kent ve kırsal arasındaki ayrımların muğlaklaşması ve kırsal alanların kentten kaçış işlevi görmesi, çitlenen ekolojik alanların/varlıkların *toplumsal değerlerle algılanmasına* zemin hazırlamıştır (Çoban vd., 2015: 22). Uzunca bir süre önce köyden kente göç eden fakat kırsal alanlarla bağlarını koparmayan kentli nüfusun ekolojik varlıkları/alanları/

değerleri koruma arzuları da oldukça büyüktür (Şengül, 2017: 76). Hemşehrilik/ akrabalık bağları gibi toplumsal pratikler, müşterek bir tahayyülü devam ettirme potansiyeli taşımaktadır (Duru, 2018: 18). Kırsal yapılarla bağı koparmayan kentliler mücadelenin kapsamlı, örgütlü ve sürdürülebilir olmasına da zemin hazırlamışlardır (Şengül, 2017: 76). Zira kentli, beyaz yakalı, orta/üst orta sınıfların ekolojik yaşam savunuları büyük ölçüde daha genel bir sistem sorununa dayanmakta; bu sınıfların ekolojik varlıkların metalaşmasına ve piyasalaşmasına karşı duruş sergilemeleri, sekteye uğramış ve dağılmış politik örgütlenmeyi tekrardan bir araya getirme imkânı yaratmaktadır (Adaman vd., 2016: 308 - 309). Yeşil Gerze Platformu (YEGEP) örneğinde olduğu gibi yörede 1970'lerde beri var olan sol geleneğin yarattığı birikim, santral karşıtı mücadelede karşılık bulmuş; YEGEP'in bileşenlerinin siyasal örgütlenme kapasiteleri, yerel düzeyde dayanışmanın sürekliliğini sağlamıştır (Akbulut, 2014: 20). Yine Fındıklı'daki HES'lere karşı sol siyasal angajmana sahip öğretmenlerin asli unsurlarından biri olduğu orta sınıflardan oluşturulan Fındıklı Derelerini Koruma Platformu da eylem düzenleme, köylüleri bilgilendirme ve mobilize etme noktalarında önemli roller üstlenmiştir (Şendeniz, 2016: 454; Işıl, 2019: 119-120). Taşdemir vd.'nin (2021: 462) “organik aydınlar” olarak ifade ettikleri kentli orta sınıflar, Çırpılar Termik Santrali'ne karşı yöre halkının oluşturduğu çevre hareketine yarattıkları ortak değerler yön vermişlerdir.

Doğanın temellük edilmesine karşı gelişen süreçte mücadelenin örgütlenmesi de büyük önem taşımış ve proje karşıtı oluşumlar inşa edilmiştir. Karadeniz İsyandır Platformu'nun yerel düzeydeki mücadelenin İstanbul'a taşınmasını (Aksu, 2016b) ve ulusal düzeyde görünür olmasını sağlayan bir “eylem birliği” üzerinden şekillenmesi (Özlüer vd., 2016: 31), Fındıklı Derelerini Koruma Platformu'nun uzman akademisyenlerle yöre halkını bir araya getirmesiyle Fındıklı sakinlerinin mücadeledeki motivasyonlarının artırılması (Işıl, 2019: 65), Yeşil Gerze Çevre Platformu'nun öncülük ettiği santral karşıtı mücadeleyle ÇED süreci bilgilendirme toplantısının 5.000 kişinin katıldığı bir eylemle engellenmesi (TMMOB Gerze Termik Raporu, 2015: 74-75), Terme Çevre Platformu'nun Samsun/Terme'ye yapılması planlanan termik santral projesinin ÇED sürecini ilgili Bakanlığa 25.000 dilekçenin gönderilmesini organize ederek iptal ettirmesi (Pala, 2017: 171), Bartın/Amasra'daki Hema Termik Santrale karşı oluşturulan Bartın Platformu'nun yürüttüğü mücadelede santral karşıtı 42.000 imza toplanması (Atmış, 2016: 517; Kazaz, 2016a: 35; Pala, 2017: 171), Bursa/DOSAB'ta yapımı planlanan termik santrale karşı DOSAB'ta Termik Santrale Hayır Platformu öncülüğünde kent merkezinde Bursa'nın en geniş katılımlı çevre eyleminin düzenlenmesinin akabinde mücadelenin görünürlüğünün Ankara'ya taşınması (Pala, 2017: 174) platformlar etrafında yürütülen mücadelenin örgütlülüğü hakkında önemli fikirler vermektedir. Söz konusu platformlar -belirli bir projenin yapımına karşı oluşturulsalar da- salt bir “çevre hareketi” olmanın

ötesinde, doğanın temellük edilmesine zemin hazırlayan projelerin hukuki ve siyasi zeminini bir sistem sorunu bağlamında karşı çıkmanın (Özen, 2018: 191) potansiyellerini de barındırmışlardır.

Elbette bu mücadeleler bazı kısıtlara da sahip olmuşlardır. Mücadelenin farklı bileşenleri içine almasıyla, mücadelenin sürekliliğini sağlamak adına, örgütlü mücadelenin “siyaset-üstü” bir minvalde inşa edilmesi gerektiğinin vurgulanması (Aksu, 2016a: 411; Özlüer vd., 2016: 35; Çoban, 2018b), geniş ölçekli bir yaşam alanı savunusu düşüncesini salt proje karşıtı olmaya sıkıştıran (Çoban, 2018b) bir yerellik tehdidi yaratabilmektedir (Özen, 2018: 198). Proje iptalleri ve yürütmeyi durdurma kararları da mücadeleyi rehavete itebilmekte ve hukuksal mücadeleye gereğinden fazla anlam yüklenmesi de yaşam alanı savunusu fikrinin politik gücünü seyreltebilmektedir (Aksu, 2016a: 402). Diğer yandan, mücadelenin farklı bileşenleri arasındaki ideolojik farklılıklar mücadele içinde bazı fraksiyonlar yaratarak örgütlü mücadeleyi tehlikeye atabildiği gibi (Özen, 2018: 200), platformlardaki bileşenlerin birbirlerinden farklı siyasi konumlanışlara sahip olmaları da örgütlü mücadelenin zayıflamasına (Kazaz, 2016b: 54) neden olabilmektedir.

Denizli/Avdan Termik Santral Projesi'nin İptaline Giden Süreç

Avdan, Denizli'nin Tavas ilçesine bağlı, tarım ve hayvancılığın temel geçim kaynağı olduğu ve içme suyu kaynaklarının ve ormanlarının Denizli kent merkezi için de hayati önem taşıdığı yaklaşık 1.000 nüfusa sahip bir bölge olarak yoğun nüfuslu yerleşim alanlarına (Tavas'a 24 km., Denizli Merkeze 34.5 km.) oldukça yakındır (Avdan Platformu Raporu, 2020). Denizli Belediyesi eski Başkanı ve eski Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi'nin ve Denizli BŞB Başkanı Osman Zolan'ın Tavaslı olması (Boz, 2013), Avdan'da ortaya çıkan proje karşıtlığının kentsel düzeydeki politik görünürlüğünü arttıran bir nitelik taşıyor. Aslında Avdan'daki proje, Denizli'deki ilk termik santral projesi de değildir. Enerji Atlası verilerine göre (2021) Denizli'de faal olarak faaliyet gösteren iki adet termik santral (Aynes Gıda Termik Santrali ve Küçükler Tekstil Termik Santrali) bulunmaktadır. Hidroelektrik ve jeotermal santraller de hesaba katıldığında Denizli'deki elektrik üretimi yapan santral sayısı 60'a yakındır.

Avdan'da yapılması planlanan termik santral projesinin süreci, yöre halkından çok az bir katılımımla 4 Ağustos 2016 tarihinde, projenin yürütücüsü Avdan Madencilik Enerji San. ve Tic. A.Ş tarafından düzenlenen ÇED toplantısıyla başlamıştır (Uysal, 2020a). 4 Mayıs 2018 tarihinde gerçekleşen İnceleme ve Değerlendirme Komisyonu (İDK) toplantısından yaklaşık bir yıl sonra da yetkili firma iklim değişikliği toplu raporunu düzenleyemediği için altı aylık bekleme süresi almış; fakat dosya İDK'da 6 aylık süre boyunca işlem görmediği için proje teknik olarak sonlanmış; fakat yetkili firma, yönetmeliğin tanıdığı imkânla, ÇED

sürecini tekrardan başlatabilmiştir (Mıynat, 2020a). 12 Kasım 2019 tarihinde tekrardan toplanan İDK, 26 Mart 2020 tarihinde yaptığı toplantıda nihai olarak ÇED raporunu olumlu bulduğunu duyurmuştur⁴. 8 Nisan 2020 tarihinde de ÇED itiraz süreci başlamıştır⁵.

4 Ağustos 2016 tarihinden sonra projeye Avdan halkından tepkiler⁶ yükselmiştir. Örneğin proje bilgilendirme toplantısının akabinde 500'e yakın kişinin imzasının bulunduğu itiraz dilekçesi Denizli Valiliğine gönderilmiştir (Ünal, 2016). Yine proje alanına çok yakın alanlar olan Avdan, Ebecik, Kırköy ve Denizoluk mahalleleri muhtarları, köylüleri ve Büyükmenderes Havza İnisyatifi 2019 yılının Şubat ayında bir araya gelerek termik santralin bölgeye vereceği olası zararları masaya yatıran ve bir imza kampanyası başlatılması gerektiğini vurgulayan bir toplantı gerçekleştirmişlerdir (Özgür Denizli, 19 Şubat 2019).

ÇED itiraz sürecinin başladığı 8 Nisan 2020 tarihinden sonraki süreçteyse Denizli'de termik santral projesine karşı ciddi bir siyasal ve toplumsal muhalefet gündeme gelmiştir. Bu süreci başlatan da Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) Doğa Haklarından Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı ve Denizli Milletvekili Gülizar Biçer Karaca'dır. Karaca, Denizli Barosu'ndan Ozan Arpak'la birlikte Avdan sakinleri ve Avdan Mahalle Muhtarı İlhan Kulaç ile iletişime geçerek, 74 imzayla 17 Nisan 2020 tarihinde ilgili Müdürlüğe itiraz gerçekleştirilmiştir (Uysal, 2020a). Pandemi koşulları nedeniyle vatandaşların bu rapora itiraz etmelerinin mümkün olmadığını belirten Karaca, projenin iptal edilmesi için gereken tüm adımların atılacağını belirtmiştir (Karacadağ, 2020). Karaca'nın yasal itirazı örgütlemesinin akabinde bu defa Denizli Barosu ve Büyükmenderes İnisyatifi de projeye karşı olduklarını belirten basın açıklamalarında bulunmuşlardır (Mıynat, 2020a). TMMOB Denizli İl Koordinasyon Kurulu'nun 28 Nisan 2020 tarihinde yaptığı basın açıklamasındaysa pandeminin etkilerinin görüldüğü bir dönemde, insan sağlığını olumsuz yönde etkilemesi muhtemel projenin, bölgedeki ekolojik varlıklara vereceği zarar vurgulanarak, başta geçim kaynakları olmak üzere kentin kültürel mirasına zarar verecek bir dizi problem gündeme getirilmiştir.

Projeye karşı çıkışın önemli kırılmalarından birini de Denizli BŞB Başkanı Osman Zolan'ın açıklamaları oluşturmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanı'nın ve Denizli milletvekillerinin katıldıkları bir toplantıyla, proje hakkındaki çekincelerini Bakanlık düzeyinde tartıştıklarını belirten Zolan, partisinin milletvekilleri ve yerel siyasetçileriyle, sürecin takipçileri olacağını ifade etmiştir (Aydın, 2020). Tavas'ın Belediye Başkanı Hüseyin İnamlık da Avdan'daki termik santrale kati surette karşı olduğunu bir televizyon programında dile getirmiştir (Denizlihaber, 15 Mayıs 2020).

4. <https://eced-duyuru.csb.gov.tr/eced-prod/duyurular.xhtml> (27.09.2021)

5. Söz konusu tarihler <https://eced-duyuru.csb.gov.tr/eced-prod/duyurular.xhtml> web sitesinden alınmıştır.

6. Avdan mahallesine oldukça yakın bir kömür işletmesinden de yöredeki vatandaşların oldukça şikayetçi oldukları bilinmektedir (Ünal, 2016)

Mayıs 2020 itibariyle Avdan ve çevre köylerdeki muhtarlar termik santral projesine karşı olduklarını belirten ortak bir bildiri yayınlamışlardır. Bildiride, termik santral projesinin orman, otlak, mera gibi ekolojik varlıkları, bölgede yaşayan insanların sağlıklarını ve bölgenin ekonomisini olumsuz yönde etkileyeceği vurgulanmıştır. Bildirinin sonuç kısmında, farklı birçok paydaşa, mücadelenin genişletilmesi çağrısında bulunulmuştur (Denizli24haber, 18 Mayıs 2020; Mıynat, 2020b).

Avdan'daki mücadelenin örgütlülüğündeki en büyük sıçramayı Avdan Platformu⁷ oluşturmaktadır. Farklı birçok sivil toplum örgütünün iştirakiyle oluşan Avdan Platformu'nun, yerel düzeyde oluşan mücadelenin ve tepkinin kentsel düzeyde görünür olmasındaki payı büyüktür. Platform ve bileşenleri, proje iptal edilene kadar Avdan sakinleriyle bir araya gelmiş ve muhtarların ulusal düzeyde seslerini duyurma noktasında da aracı rol üstlenmişlerdir. Platformun sekreteryasını Mimarlar Odası Denizli Şubesi yürütmüştür. Platform, paydaşlarının hazırladığı bilimsel verilerle, termik santral projesinin Denizli kentine vereceği zararları kamuoyuna duyurmuş ve yerel aktörlere (Valilik, büyükşehir belediyesi, sanayi ve ticaret odaları, vb.) iletmıştır (Yolcular, 2020). Avdan Platformu'nun Mayıs 2020'de hazırladığı ve kamuoyu ile paylaştığı raporda, ÇED raporunun açmazlarına değinilmiş; projenin etkilerinin yüz yıl devam edeceği, bölgede tarım ve hayvancılığın tükeneceği, hafriyat taşıma işlemlerinin bölgedeki turizmi olumsuz etkileyeceği ve projenin su kaynaklarına zarar vereceği hususları vurgulanmıştır. Avdan'daki su havzalarının Denizli kent merkezini beslemesi ve proje sahasının kuş uçuşu mesafesinin Denizli'ye neredeyse 10 km olması nedeniyle de projeden kaynaklı oluşabilecek tahribatın Denizli kent merkezini yakından etkileyeceği, raporun temel vurgularını oluşturmaktadır (Avdan Platformu Raporu, 2020).

Termik santral projesine yerel düzeyde farklı birçok aktörden tepkinin yükselmesiyle projenin sürdürülebilirlik ihtimali azalmış; Mayıs 2020 sonu itibariyle de projenin durdurulduğuna dair haberler Denizli kamuoyunda geniş yankı bulmuştur (Evrensel, 30 Mayıs 2020). 3 Haziran 2020 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum'un yaptığı basın açıklamasıyla, Avdan Termik Santral Projesi'nin iptal edildiği duyurulmuştur (Denizlihaber, 3 Haziran 2020).

Avdan termik santral projesinin iptaliyle ortaya çıkan kazanımın “çevreciliği yeniden siyasallaştırmasıyla” (Kallis vd., 2020: 30) ekolojik varlıkları savunan

. Avdan Platformu'nun bileşenleri şu şekildedir: Avdan Mahallesi Muhtarlığı, Büyük Menderes İnsiyatifi, Çevre Mühendisleri Odası Denizli Temsilciliği, Denizli Barosu, DOÇEV- Doğa ve Çevre Vakfı, Elektrik Mühendisleri Odası Denizli Şubesi, Gıda Mühendisleri Odası Denizli Temsilciliği, Harita Kadastro Mühendisleri Odası Denizli Temsilciliği, İnşaat Mühendisleri Odası Denizli Şubesi, Jeoloji Mühendisleri Odası Denizli Şubesi, Kale Ziraat Odası, Kaledavaz Kalkınma ve Dayanışma Vakfı, Kızılcaölüklüler Dayanışma Kültür, Çevre ve Eğitim Vakfı, Kimya Mühendisleri Odası Denizli Şubesi, Makina Mühendisleri Odası Denizli Şubesi, Meteoroloji Mühendisleri Odası, Mimarlar Odası Denizli Şubesi, Peyzaj Mimarları Odası Denizli Temsilciliği, Şehir Plancıları Odası Denizli Temsilciliği, Tavas Ziraat Odası, Türk Tabipler Birliği Denizli Tabip Odası, Türkiye Ormanlılar Derneği Denizli Temsilciliği, Ziraat Mühendisleri Odası Denizli Şubesi.

örgütlü çabaların da arttığı ifade edilebilir. İlk olarak, Avdan'daki termik santral projesinin iptal edilmesinden hemen sonra Tavas bu defa jeotermal kaynak arama projesiyle (Çaklı, 2020) gündeme gelmiştir. Tavas ve Kale ilçeleri arasındaki Altınova ve Solmaz mahallelerinde 20 adet sondaj kuyusunun açılması talebine, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü 19 Haziran 2020 tarihinde ÇED gerekli değildir raporu vermiştir (Yollu, 2020). Avdan Platformu'nun verdiği ilhamla Jeoloji Mühendisi Bahtiyar Kolçir'in önderlik ettiği, Tavas Ziraat Odası ve bölgedeki 24 Muhtarın bir araya gelmesiyle "Tavas Ovası Jeotermal Platformu" kurulmuş ve ÇED gerekli değildir raporuna dava açılmıştır (Çaklı, 2020). Mahkeme sonucu oluşturulan bilirkişi heyeti 5 Ocak 2021 tarihinde mahkemeye "ÇED gereklidir" raporu sunmuştur (Evrensel, 13 Ocak 2021). Nisan 2021'de de Denizli İdare Mahkemesi "ÇED gerekli değildir" raporunun iptaline karar vermiştir (Ayna Haber, 28 Nisan 2021). İkinci olarak, Ağustos 2021 itibarıyla Tavas/Avdan bu defa "Açık Ocağın İşletmeciliği Projesi" ile gündeme gelmiştir. Avdan Platformu bileşenleri 24 Ağustos 2021 tarihinde Denizli Gazeteciler Cemiyeti'nde bir araya gelmiş; Platform Sözcüsü Cüneyt Zeytinci projenin nihai hedefinin "termik santral olduğunu" ifade etmiştir (Bilge, 2021). Aynı basın açıklamasında, Avdan Mahalle Muhtarı İlhan Kulaç da Avdan Termik Santral Projesine karşı gelişen mücadeleyi referans göstermiş; yetkili firmanın yöredeki köylülerle yakından görüşüğünü de belirterek projenin olası zararlarının kamuoyuna yeterince ayrıntılı anlatıl(ma)maması durumunda projeye muhalif zeminin ortadan kalkabileceğini ifade etmiştir (Tokmak, 2021). 26 Ağustos 2021 tarihinde düzenlenen halkı bilgilendirme toplantısı da vatandaşların yoğun tepkisi üzerine iptal edilmiştir (Kurnaz, 2021). Söz konusu bilgilendirme toplantısında bir vatandaş Avdan yöresi sakinlerini işaret ederek ve Avdan termik santral projesine karşı yükselen muhalefetin başarısını referans göstererek, "*proje sahasındaki toprağın altıyla üstüyle Avdanlılara ait olduğunu*" ve bu toprakların özel bir şirketin çıkarları için temellük edilmemesi gerektiğini dile getirmiştir (Ayna Haber, 26 Ağustos 2021).

Avdan örneğinde projeye karşı oluşan muhalefetin Türkiye örneklerini andırıldığını söylemekte fayda var. İlk olarak, mücadelenin örgütlü biçimde ilerlemesini sağlamak adına, Türkiye'deki çevre mücadelelerini yürüten platformlara benzer şekilde, Avdan Platformu kurulmuştur. Bartın Platformu örneğini andıran biçimde (Atmış, 2016: 511) Avdan Platformu bileşenlerinin hazırladıkları raporların bilimsel verileri, santral karşıtı mücadelenin temelini oluşturmaktadır. Yeşil Gerze Platformu örneğindeki mücadelenin devinimini kaybetmemek adına inşa edilen siyaset-üstücü vurgular (Akbulut, 2014: 18; Aksu, 2016a: 411), Avdan Platformu için de geçerli olmuştur. Yerel mücadelenin örgütlenmesinde HES karşıtı hareketlerde görüldüğü üzere yerel bağları aktif (Şengül, 2017: 76; Duru, 2018: 18) kentli orta sınıflar (Adaman vd., 2016: 307) Avdan'daki mücadelenin de temel bağlamlarından biri olmuş; meslek odalarındaki mühendislerin, mimarların ve avukatların santral karşıtı mücadeleyi sahiplenerek

Avdan Platformu etrafında birleşmeleri, mücadeleyi örgütleyen jeoloji mühendislerinden Bahtiyar Kolçır'ın Avdanlı olması ve kuzeni Avdan Mahallesi Muhtarı İlhan Kulaç (Sputnik, 1 Haziran 2020) ile birlikte projeye karşı yürütülen mücadelede ön sıralarda yer almaları, kırsalda ortaya çıkan mücadelenin kentsel düzeydeki görünürlüğü arttırmıştır. Yine olağan biçimde, yöre halkının geçim kaynaklarının göreceği olası zarar(lar)a yapılan vurgular, Türkiye örneklerinde olduğu gibi, Avdan'daki mücadelenin de temelini oluşturmuştur (Mıynat, 2020b). Yine HES karşıtı mücadelelerin ulusal gündeme taşınmasında önemli bir araç olan sosyal medyanın mücadeleye katkısı (Aksu, 2016a: 402) Avdan'daki mücadele için de geçerli olmuştur. "Avdan Termik Santraline Hayır" isimli facebook grubu çok kısa sürede binlerce takipçiye ulaşarak proje karşıtlığının kentsel düzeyde görünür olmasına katkı sağlamıştır (Şifre Haber, 9 Mayıs 2020). Avdan'daki termik santral projesi, Fındıklı örneğini andıran biçimde, herhangi bir imar faaliyetleri başlamadan sonlandırılmış (Şendeniz, 2016: 450); Eren ve Büke'nin (2016: 327) Fındıklı'daki HES karşıtı mücadelelerin kazanımlarını ifade etmek için kullandıkları "inşaatsız kazanım" Avdan için de geçerli olmuştur.

Avdan'dan yükselen mücadele bazı özgünlüklere de sahiptir. Öncelikle, 8 Nisan 2020 tarihinde ÇED sürecinin yeniden başlamasıyla gündeme gelen termik santral projesinin, proje alanında herhangi bir inşaat çalışması başlamadan 3 Haziran 2020 tarihinde iptal edilmesi, COVID 19 Pandemisi koşulları da hesaba katıldığında, köylülerin örgütlülüğünden ilham alan, Tavas ya da Denizli kent merkezinde eylemler, mitingler, toplantılar düzenlemeyi amaçlayan geniş katılımlı kitlesel bir muhalefetin oluşumunu gerekli kılmamıştır. Kırsaldaki santral karşıtı mücadelelerin kentsel düzeye taşındığı ya da kentsel düzeyde görünür kılındığı ekolojik varlıkların temellük edilmesine karşı duran mücadelelerden farklı olarak (Atmış, 2016; Aksu, 2016a, 2016b; Erensü, 2016; Şendeniz, 2016; Pala, 2017; Özen, 2018; Işıl, 2019), Avdan Platformu etrafında beliren politik güç, mücadelede taraf olan aktörlerin birikimlerini, tecrübelerini ve çabalarını kentsel düzeyde görünür kılmayı amaçlayan, proje karşıtlığının yerelliğini (Özen, 2018: 198) kırsaldan alıp "kentte" sürdüren ve kentsel aktörleri harekete geçirmeye çalışan bir mücadelenin ürünüdür⁸. Siyaset-üstü bir minvalde örgütlenmeyi tercih eden Avdan Platformu -siyasi partilerin de taraf olduğu platformlardan (Atmış, 2016) farklı olarak- sadece meslek odaları ve sivil toplum örgütlerinden meydana gelmiştir. Diğer yandan, Avdan Platformu'nun hazırladığı rapor başta olmak üzere proje karşıtı birçok söylemde proje sahasının Denizli kent merkezine yakınlığı⁹ ve projeden kaynaklı oluşabilecek sorunların (içme sularının

8. Avdan'da gündeme gelen "Açık Ocak Kömür İşletmeciliği" projesine karşı Avdan Platformu'nun basın açıklamasını Avdan yerine Denizli'nin merkezindeki Gazeteciler Cemiyeti'nde gerçekleştirilmesi de bu nedenle şaşırtıcı değildir.

9. Tavas'a en yakın ilçelerden biri olan Kale'nin Yenidere Mahallesi'nde de 20 Haziran 2014 tarihinde ÇED süreci başlayan "Yenidere Termik Santral Projesi" yapılması planlanmış; Avdan'daki projenin ÇED sürecinin başladığı tarihlerde yetkili firma Yenidere'de vatandaşlarla bir bilgilendirme toplantısı düzenlemiştir (Ünal, 2016). Söz konusu proje 18 Haziran 2018 tarihinde İDK'dan geçmiş ve 9 Ağustos 2018 tarihinde de projenin ÇED raporu olumlu sonuçlanmıştır. <https://eced-duyuru.csb.gov.tr/eced-prod/duyurular.xhtml> (27.09.2021).

kirlenmesi, hava kirliliği, vb.) kentin tamamını etkileyeceği vurgulanmıştır. HES karşıtı mücadelelerde, yaşam alanlarına oldukça uzak derelerin temellük edilmesine karşı oluşan mücadelelerin taşıdığı motivasyonlardan (yörenin kültürel ve toplumsal anlamları) farklı olarak (Fındıklı, Solaklı Vadisi, Loç Vadisi, vb.), Avdan'ın kent merkezine yakınlığı, mücadelenin harekete geçirici/yönlendirici temel aksını oluşturmuştur.

Burjuva Siyasetinin Projesi Söyleminin Askıya Alınması

Denizli/Avdan örneğinde termik santral projesine karşı yürütülen mücadele, projecilik ve ekonomik kalkınma mitleriyle çitlendiğini iddia ettiğimiz Denizli kentsel siyasetinde, büyüme karşıtı bir söylemin kentsel düzeyde kapsamlı biçimde görünür olmasındaki en ciddi örneklerden birini oluşturmaktadır (Zeytinci, 2020). Kentin başat aktörlerine göre kentleşme süreçlerinin “*sanayi kentine yakışmayacak biçimde sağlıksız şekilde ilerlediği düşüncesinin*” yerel siyasal alanda adeta “*yol gösterici/fikir birliği yaratıcı*” (Kocagöz, 2018) bir rol üstlenmesiyle, Denizli'yi marka bir kent haline getirmeyi düstur edinen hâkim siyasal söylemin kullandığı dilin çıkar ilişkilerini görünmez kılmasıyla (Bollier ve Helfrich, 2018: 47) ve Denizli Sanayici, Tüccar ve İş Adamları Platformu gibi kentsel siyasal sorunlara doğrudan müdahil olmayı amaç edinen iş dünyası derneklerinin katkısıyla, yerel siyasal alanın çıkarının sermaye çıkarlarıyla eş tutulması sağlanarak *iş dünyası yanlısı bir yerel siyasetin* olgunlaşmasına zemin hazırlanmıştır (Aydın, 2019)¹⁰. Diğer yandan, Denizli'nin kentleşme süreçlerinde, kırsal ve kentsel niteliklere haiz birçok mekân, 1980'li yıllardan itibaren proje odaklı amaçlarla temellük edilmiştir. 1980 sonrasında daha önce kırsal bir yerleşim yeri olan Yenişehir'in artan kentsel rantlarla toplu konut alanı olması (Savaş Yavuzçehre, 2011: 286; Aydın, 2020), Sümerbank yerleşkesinin AVM'ye dönüştürülmesi (Savaş Yavuzçehre ve Çezik, 2015), gecekondulu mahallesi olan Akyaka'nın kentsel dönüşüm projeleriyle “cazibe merkezi haline” getirilmek istenmesi (Savaş Yavuzçehre, 2011: 295), öğrencilere yönelik müşterek bir alan olarak tasarlanan fakat finansman eksiklikleri nedeniyle tamamlanamayan Denizli Gençlik Merkezi'nin Forum Çamlık AVM'ye dönüştürülmesi (Savaş Yavuzçehre, 2011: 279), Denizli kent merkezine hâkim bir tepe olan Kınıklı Mahallesi ormanlık ve makilik alanında yapımı tamamlanan, Denizli'nin en maliyetli projelerinden biri olan ve konumlandığı ormanlık alandaki yeşil dokuyu büyük ölçüde tahrip eden Pamukkale Seyir Tepesi Rekreasyon Alanı Projesi (Yolcular, 2018) bu örneklerden sadece birkaçını oluşturmaktadır. Denizli kentinin mekânsal problemlerini büyük ölçekli projelerle aşmaya çalışan kentleşme siyaseti 2004 yılı itibariyle Nihat

10. Mart 2019 yerel yönetim seçimleri öncesinde, denizlihaber.com ve EFG Araştırma Şirketi'nin ortaklaşa düzenlediği bir araştırmada, vatandaşlara nasıl bir belediye başkanı istedikleri sorusu yöneltilmiş; ankete katılanların en yüksek yüzdeyle verdikleri cevap iş insanı olmuştur (Denizlihaber, 17 Ekim 2018).

Zeybekçi ile başlamış (Aydiner, 2020); görevi Zeybekçi'den devralan Osman Zolan da 2014 yerel yönetim seçimleri öncesinde 222 (Milliyet, 25 Şubat 2014), 2019 yerel yönetim seçimleri öncesinde de 15 başlıkta 258 büyük ölçekli proje (Haber Denizli, 26 Şubat 2019) sözü vermiştir. Söz konusu proje odaklı belediyeciliğin sadece Osman Zolan'a özgü bir strateji olmadığını da belirtmek gerekiyor. 2004 yerel yönetim seçimleri öncesinde Saadet Partisi'nin Belediye Başkan Adayı içinde köprülülük kavşakların da bulunduğu beş (5) mega proje sözü vermiştir (Hizmet Gazetesi, 2004). 2004 yerel yönetim seçimlerinde bağımsız aday olan ve daha sonra parti siyaseti nezdinde birçok adaylık/aday adaylığı girişimleri olan Mehmet Uğur Tatar'ın "Denizli'ye deniz getirme" projesi ulusal basında oldukça ses getirmiştir (Sözcü, 11 Şubat 2015). Mart 2009 yerel yönetim seçimleri öncesi Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) Denizli Belediye Başkan Adayı Ümit Bahtiyar 107 proje sözü vermiştir (Hizmet Gazetesi, 5 Mart 2009). Mart 2019 yerel yönetim seçimleriyle Denizli'nin merkez ilçelerinden Merkezefendi'nin belediye başkanı olan CHP'li belediye başkanı Şeniz Doğan da seçim kampanyasında 75 adet proje vadetmiştir (Denizli Gazetesi, 15 Şubat 2019). Elbette farklı saiklerle oluşturulan projelerin hepsini tek bir amaç altında eşitlemek mümkün değildir. Fakat proje odaklı belediyeciliğin siyasal olanı toplumsaldan koparmasıyla (Akçay ve Kocagöz, 2018: 32-33), kentsel sorunların çözümü belediye ölçeğinde merkezileşmekte ve bu durum müşterekleşmiş bir kentsel siyasetin inşasını olanaklı kılmamaktadır (Bayraktar, 2020: 17).

Diğer yandan, Denizli BŞB nezdindeki projecilik, ekolojik alanları da kapsayan bir stratejiye sahiptir. Denizli BŞB'nin Türkiye'nin en çevreci belediyesi olduğunu birçok platformda vurgulayan ve katı atık ve yenilenebilir enerji tesisleri gibi büyük ölçekli yatırım projeleriyle çevrecilik vaatlerinin gerçekleştirildiğini iddia eden Osman Zolan¹¹ için çevreci olmak çevre yatırımları yapmakla eş tutulmaktadır (Erbaş, 2021). 5 Haziran 2020 Dünya Çevre Günü'nde basın toplantısı düzenleyen Zolan'ın söylemleri (Kulvar Gazetesi, 5 Haziran 2020) dikkat çekicidir¹²:

Denizlimizin merkezine 1150'nin üzerinde park yaptık. Milyonun üzerinde ağaç diktik. Çamlık, İncilipınar, Adalet, Servergazi, Akvadi Parklarını yaptık. Her biri ayrı güzellik olan vatandaşlarımızın yürüme mesafesinde çocukları ile birlikte vakit geçirecekleri parklar yaptık... Bizim çevreye verdiğimiz önem, 2004 yılında başlayan yürüyüş, 16 yılın sonunda nereden nereye getirdiğini ben sizlere özet olarak ortaya koyuyorum.

Denizli kentsel siyasetinin temel görüngülerini projeciliğin belirlediği bir ortamda, Avdan Termik Santral Projesine karşı yerel düzeyde oluşan

11. "Başkan Zolan: Bu Başarı Hepimizin", <https://www.denizli.bel.tr/Default.aspx?k=odullerimiz&id=20307> (27.09.2021)

12. Vurgular yazara aittir.

muhalefetin oluşturduğu potansiyel, burjuva siyasetini sekteye/bozuma uğratma potansiyeli (Çoban vd. 2013; Çoban, 2018c; Akçay ve Kocagöz, 2018; Kocagöz, 2018; Latouche, 2020; Swyngedouw, 2020) taşımaktadır. Örneğin, Avdan Platformu'nun önemli bileşenlerinden Büyükmenderes İnisyatifi'nin bölgedeki muhtarlarla yaptığı toplantıda, Adamharmanı Mahallesi Muhtarı Hanzala Tunalı projenin getireceği olası istihdamı istemediklerini, iş imkânları yaratılacak bile olsa *“doğal yaşam alanlarının projenin getirilerinden çok daha önemli olduğunu”* ifade etmiştir (Mıynat, 2020c). Büyükmenderes İnisyatifi Sözcüsü Mustafa Çallica da Avdan'daki mücadelenin Avdan'da sınırlı kalmaması gerektiğini bir *“yaşam alanı savunusu”* vurgusuyla gündeme getirmiş; Avdan'da ortaya çıkan örgütlü mücadelenin ancak *“ulusal düzeyde artarak/devam ederek başarıya ulaşabileceğini”* belirtmiştir (Mıynat, 2020c; Kulvar Gazetesi, 29 Nisan 2020). Çallica başka bir konuşmasında, insanların doğaya karşı mücadele yürüten ve doğayı tahakküm altına almaya çalışan canlılar olmaması gerektiğini belirtmiş; Fındıklı'daki HES karşıtı mücadelelerin yöre halkını doğayı bir bütün olarak görmeyi teşvik etmesini (Şendeniz, 2016: 453) andıran biçimde, insanların da *“doğanın birer parçası”* olduklarını vurgulamıştır (Kulvar Gazetesi, 29 Nisan 2020). Yine Avdan Platformu'nun 5 Haziran 2020 tarihinde yaptığı basın açıklamasında *“yeryüzündeki hiçbir kazancın bir nefeslik oksijenden daha kıymetli olmadığı”* vurgulanmıştır (Avdan Platformu Basın Açıklaması, 5 Haziran 2020). Söz konusu basın açıklamasında, termik santral tehdidinin şimdilik ortadan kalktığı fakat Avdan Platformu'nun ekolojik varlıkları savunmaya devam edeceği ve bölge halkının doğayı temellük etme potansiyeli bulunan projelere karşı yalnız bırakılmayacağı vurgulanmış; Platform bileşenlerinin hazırladığı dokuz farklı raporun Türkiye'de bundan sonra termik santral karşıtı mücadelelerde bir başvuru kaynağı olabileceği ifade edilmiştir. Yine aynı toplantıda Mustafa Çallica, Avdan Platformu'nun *“...Denizli'nin neresinde olursa olsun bir kıyım, bir yıkım yapılmak istenirse...”* karşısında duracağını ve Avdan Platformu olarak temel amaçlarının *“Ege'deki ekolojik sorunların tamamına karşı mücadele etmek olduğunu”* ifade etmiştir (Evrensel, 5 Haziran 2020). Mayıs 2021'de Denizli'nin Güzelpınar Mahallesi'ndeki Vali Fuat Atik'in girişimiyle durdurulacak olan (Çetin, 2021) *“taş ocağı kırma, kesme tesisine”* karşı köylülerden 350 itiraz dilekçesi toplanmasına (Evrensel, 21 Mayıs 2021) ve köylüleri bilgilendirerek mücadelenin örgütlenmesine ön ayak olan Büyükmenderes İnisyatifi'nin gösterdiği çaba bu durumu destekler niteliktedir (Mıynat, 2021). Diğer yandan, ekolojik varlıkları savunan mücadelenin kendi taleplerini ve beklentilerini belediye yönetimi ölçeğinde kabul ettirerek yeni müsterek mücadelelere zemin hazırlaması (Stavrides, 2017: 240) Avdan için de geçerli olmuş; aynı bölgede doğayı temellük etme potansiyelindeki yeni projelere (taş ocağı kömür projesi ve jeotermal projesi) karşı gelişen mücadeleler, Avdan'daki

kazanımın verdiği ilhamla ortaya çıkmıştır. Sayıları daha da artabilecek bu örnekler, proje odaklı söylemlerle çitlenmiş siyasetin hegemonik söylemlerini bozuntuya uğratma potansiyelindeki öznesi daha önce tanımlanmamış siyasal bir mücadelenin (Akçay ve Kocagöz, 2018: 38) önemli görüngüleri olarak “çevreciliği siyasallaştırmaya” (Kallis vd., 2020: 30) ve yereldeki mücadeleyi ulusal düzeye eklemlemeye gayret etmiştir. Avdan Platformu nezdinde yürütülen mücadelede ortaya çıkan söylemler, formel siyasetin kendi alanında, parti siyasetine rakip bir söylem kurmaktan ziyade *büyümeye alternatif* (Kallis vd., 2020; Latouhe, 2020), ekolojik varlıkların yaşamsallığını temel alan siyasal bir tahayyülün izleklerini barındırmaktadır. Bir başka ifadeyle, proje karşıtlığının *alternatif bir siyasal tahayyül* kurma çabaları, aynı toplumsal hedefler doğrultusunda birleşen “*toplumsal halkaların gücünü*” (Çoban, 2018b) parti siyasetinin hegemonik alanının dışına taşımıştır.

Denizli'nin büyükşehir belediyesi statüsü elde etmesinden sonra Avdan'ın Tavas İlçesine bağlı bir mahalleye dönüşmesiyle birlikte projeye ilgili imar tadilatı planlarının (şayet ÇED süreci olumlu sonuçlansaydı) Denizli BŞB tarafından onaylanacak olması (Zeytinci, 2020), Denizli kent merkezine giden içme sularına ve yine kent merkezinin akciğeri sayılabilecek ormanlara sahip Avdan'ın coğrafi konumu ve bölgenin Denizli kent merkezi için siyasi açıdan taşıdığı önem, Denizli BŞB'yi Avdan'daki mücadelede taraf olma konusunda seçeneksiz bırakmıştır. Denizli BŞB nezdinde gerçekleştirilen itiraz(lar) sonucundaki proje iptali sonrası Osman Zolan, “*çevreye ve doğaya duydukları hassasiyeti*” kuvvetli şekilde dile getirirse de (Şemetov, 2020), Denizli BŞB Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı tarafından 21 Mart 2017'de Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'ne gönderilen yazıda, projenin yapımında herhangi bir sakınca bulunmadığı ifade edilmiştir (Zeytinci, 2020; Uysal, 2020c). Yine 2018 yılı Mahalli Çevre Kurulu'nda da yetkili firmanın talebi üzerine ÇED için gerekli olan kül depolama alanı onayı da Denizli BŞB tarafından verilmiştir (Uysal, 2020b, 2020c). Fakat Denizli BŞB'nin 27 ve 30 Nisan 2020 tarihlerinde yaptığı toplantılar sonucu oluşturulan raporun sonuç kısmındaysa *-bu defa-* termik santral projesinin durdurulması gerektiği vurgulanmıştır (Zeytinci, 2020). Ayrıca, Ak Partili milletvekilleri ve yerel siyasetçiler, proje iptalinin politik gücünü parti siyaseti nezdinde konumlandırmaya da gayret etmişlerdir. Ak Parti Denizli Milletvekili Şahin Tin'in¹³ ve Denizli BŞB Başkanı Osman Zolan'ın ÇED sürecinin sonlandırılarak projenin iptal edilmesini “*Partilerinin milletvekillerinin ilgili Bakanlık düzeyindeki girişimleriyle*” mümkün olduğunu ifade etmeleri (Şemetov, 2020) bu durumun en açık örnekleridir. Mart 2019 yerel yönetim seçimlerinde Cumhuriyet İttifakı Adayı Osman Zolan ve Millet İttifakı Adayı Ümit Bahtiyar arasındaki oy farkının yaklaşık 42.000 civarında olması da (Şenel, 2019) Denizli

13. Şahin Tin'in twitter hesabındaki paylaşımına referansta bulunulmuştur. https://twitter.com/sahin_tin/status/1268160115687010307

kentinin önemli yerleşim alanlarını etkilemesi muhtemel bir projenin iptaliyle ortaya çıkan kazanımın kentsel düzeyde politikleştirilmesinin zaruriyetini ortaya koymaktadır (Uysal, 2020b). Sonuç olarak, 8 Nisan 2020 tarihinden sonra kentsel düzeyde oluşan muhalefetin siyasal gücü, Denizli BŞB Başkanı ve Ak Parti milletvekillerini bu mücadelede taraf olmaya zorlamış (Zeytinci, 2020); proje odaklı siyaset, siyasallaşan çevreciliğin ürettiği söyleme yanıt vermek mecburiyetinde kalmıştır.

Siyaset-üstüçülük

Avdan'da mücadelenin geniş bir katılıma ulaşması adına siyaset-üstüçülüğe söylemsel olarak ciddi vurgular yapılmıştır. Avdan Platformu'nun düzenlediği basın açıklamasında iktidardan muhalefete Denizli'deki tüm kesimlerin bir sağduyu ittifakı oluşturduğunun vurgulanması (Avdan Platformu Basın Açıklaması, 21 Mayıs 2020), Avdan Mahalle Muhtarı Kulaç'ın Avdan'daki mücadeleye "siyaseti sokmadıklarını" ifade etmesi (Sputnik, 1 Haziran 2020), Gülizar Biçer Karaca'nın Avdan'daki mücadelenin siyaset-üstü bir bağlamda ele alınması gerektiğini belirtmesi (Ayna Haber, 27 Nisan 2020) bu örneklerden sadece birkaçını oluşturuyor. Elbette bu söylemlerin çoğunluğu mücadelenin katılım ölçeğini genişletmekle ilişkili olsa da siyaset-üstüçü çabaların mücadelenin siyasi içeriğinin çatlaklarını, gerilimlerini ve birikimini gölgeleme potansiyeline sahip olduğu da belirtilmelidir. Zira siyaset-üstüçülük, siyasal olanı/alanı parti siyaseti zeminine indirgeyen (Çoban, 2018b) bir söylemdir. Elbette burada aktörlerin kendilerini nasıl tanımladıklarından ziyade kapitalizm dışı alternatif bir siyasal alanı nasıl kurabildikleri daha da önemlidir (Kocagöz, 2018). Bu noktada ekolojik varlıkların savunulmasında sadece mücadelenin kırılma anlarına odaklanmadan (Fırat, 2019: 45), bölgedeki toplumsal muhalefetin tarihsel birikiminin sağladığı fayda da (Fındıklı, Solaklı, Gerze, Çırpı örneklerindeki gibi) gündeme getirilmelidir. Zira siyaset-üstüçülük söylemiyle, mücadeleye katılan bileşenlerin kurumsal kimliklerini bir tarafa koyması beklenmektedir (Çoban, 2018c). Oysa Denizli'de 2000 yılı sonrasında kent merkezinde müşterek biçimde kullanılacak kamusal bir alanın otogar projesine dönüştürülmesine, gecekondu mahallelerini değişim değeri üzerinden vurgulayan kentsel dönüşüm uygulamalarına ve Sümerpark ve Forum Çamlık alışveriş merkezi projelerine karşı mekânın kullanım değerini ön plana çıkaran rantçı siyasalara karşı Mimarlar Odası Denizli Şubesi'nin öncülüğünde siyasal bir karşı tavrın geliştiğini söylemek mümkündür (Savaş Yavuzçehre, 2011; Aydın, 2020). Avdan Platformu Sözcüsü Cüneyt Zeytinci'nin Mimarlar Odası Denizli Şubesi Başkanlığını yürüttüğü dönemde de kentsel düzeydeki rantlaşmaya karşı önemli mücadeleler (taş evlerin yıkılmadan kent müzesine dönüştürülmesi, Karahayıt kentsel dönüşüm projesine karşı çıkışlar, vb.) verilmiştir (Mimarlar Odası Denizli Şubesi 10. ve 11. Dönem Çalışma Raporları). Acıpayam/Alaattin Mahallesi'ndeki taş ocağı ve beton tesisine karşı

bölge halkının yürüttüğü mücadeleye önemli destekler veren (Barunduk, 2019), Büyükenderes Nehri'nin kirlenmesini gündeme getirerek doğa yürüyüşü vb. etkinlikler düzenleyen, Mart 2019 yerel yönetim seçimleri öncesi Denizli'deki belediye başkan adaylarına ekolojik yönetim çağrısında bulunan (Özgür Denizli, 22 Mart 2019) Büyükenderes İnisyatifi'nin de ekolojik varlıkları savunan politik çıkışlarını, Avdan öncesinde yürüttüğünü söylemekte fayda var.

Mücadelenin siyaset-üstüçülük vurgusu, Avdan'daki projeye karşı çıkışın zemininin (santral karşıtı oluşan fikir birliğine rağmen) sanki siyaseten de ortak olduğu sanısına itebilecektir. Örneğin Osman Zolan DEHA TV'deki bir programda kendisine Avdan hakkında yöneltilen soruyu, önce ülkenin enerjiye ihtiyacı olduğu gerçeğini vurgulayarak cevaplamış; daha sonra da Avdan'daki projeye dair *çekincelerin* BŞB'nin oluşturduğu raporlarla Bakanlığa iletildiğini ve akabinde ise Denizli siyasetçilerin ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkililerin katıldıkları bir toplantıyla “Denizli kentinin hassasiyetlerinin” Bakanlık düzeyine taşındığını ifade etmiştir (Denizliaktuel, 14 Mayıs 2020). Ak Parti Denizli Milletvekili Cahit Özkan da partisinin bileşenleriyle düzenlediği basın toplantısında termik santral projesinin yasal kısıtlarına (su havzalarına ve zeytin ağaçlarına yakınlık) değinerek projenin gerçekleşmesinin “şu an” mümkün görünmediğini ifade etmiştir (Denizliexpress, 30 Mayıs 2020). Osman Zolan'ın ve Cahit Özkan'ın söylemlerinde termik santral karşıtlığından öte, termik santralin Avdan'da yapılmasına dair bir karşı duruşun izlerini görmek mümkündür. Diğer yandan, hem Denizli BŞB Başkanı Osman Zolan hem de Tavas Belediye Başkanı Hüseyin İnamlık termik santrale karşı olduklarını belirten açıklamalarını, mücadelenin kent gündeminde yoğunlaşmasının ve proje iptalinin Bakanlık düzeyine taşındığı toplantının yarattığı güvenli zeminin akabinde gerçekleştirmişlerdir. Hal böyle olunca, mücadelenin kentin gündemindeki siyasi gücünü, birikimini ve çelişkilerini göz ardı ederek, santral karşıtı mücadelenin tümünü siyaset-üstüçülük kavramının altında sabitlemeye çalışmak, salt projeye karşı gelmek ile doğanın temellük edilmesine karşı çıkmak arasındaki farkın muğlaklaşmasına ve farklılaşmış siyasi çabaların üstlerinin örtülmesine neden olabilecektir.

Proje Karşıtlığı

Avdan Platformu öncülüğünde başlayan santral karşıtı siyasal mücadelenin bütün imkânlarını -COVID 19 Pandemisinin yarattığı olağanüstü koşullar da hesaba katıldığında- proje iptaline indirgemek zorunda kalması, imar çalışmaları başlamadan ve geniş bir halk katılımına ya da “*kitlesel mobilizasyona*” (İşıl, 2019: 123) gerek kalmadan sonlandırılan projenin bütün kazanımının¹⁴ tekil düzeyde (Çoban, 2018c) sadece Avdan Platformu ve Platformun bileşenleri etrafında toplanmasına kapı aralamıştır. Zira Türkiye'deki santral karşıtı mücadelelerde seçilmiş belediye başkanlarının platformlarda aktif görevler almasının mücadelenin örgütlü

14. Parti siyaseti perspektifinden, Denizli BŞB'nin proje iptali için gösterdiği çabanın da önemli bir kazanım yarattığı ifade edilebilir.

gücünü arttırmada önemli bir araç olduğu düşünüldüğünde (Atmış, 2016: 515), çoğunlukla mimarlardan, mühendislerden ve avukatlardan oluşan yerel mücadelenin köylülerle yaratabileceği asimetrik güç ilişkileri (Adaman, 2018: 121), mücadelenin ölçeğini kentli orta sınıflar lehine merkezileştirebilecektir (Çoban vd., 2015: 438) İkinci olarak, Avdan Platformu'nun projenin iptali adına kentin bütün bileşenlerini mücadeleye dâhil etme isteği, mücadeleye katılan failler arasındaki farklı ideolojik konumlanışlar hasebiyle, Platform nezdinde yükselen sistem karşıtı alternatif söylemleri de seyreltebilecektir. Bir başka ifadeyle, Avdan Platformu'nun bütün stratejisini kentsel aktörleri (Valilik, BŞB, Meslek Odaları, vb.) mücadeleye yönlendirmek üstüne kurması, Avdanlıların öncülük ettiği müşterek siyasal bir çabanın ya da “*taban örgütlenmesiyle inşa edilmiş bir stratejinin*” (Kocagöz, 2016a) oluşumunu gerekli kılmazken; Platform'un bileşenlerinin birçok toplantıda ve basın açıklamasında inşa ettiği alternatif siyasal tahayyüller, projenin iptali için bel bağlanan burjuva siyasetinin politik gücü altında sönmülenebilecektir. Son olarak, Fındıklı Derelerini Koruma Platformu'nun yöredeki mevcut müşterekleşmiş ilişkileri/kitlesele tepkileri mobilize eden/görünür kılan çabalarından (Işıl, 2019: 124) farklı olarak Avdan Platformu mücadelesini *sıfır noktadan* inşa etmek durumunda kalmıştır. Böylelikle Avdan Platformu'nun çabalarıyla burjuva siyasetinin projeci reflekslerini aksatan/durduran söylemler bir kenara bırakıldığında, özellikle Karadeniz Bölgesindeki HES karşıtı mücadelelerde sıklıkla karşılaşılan yöreye özgü yeni bir dil yahut dayanışma inşa eden müşterekleştirme pratiklerine de (Fırat, 2015: 288; Işıl, 2019: 123) Avdan nezdinde rastlandığını söylemek pek mümkün görünmüyor.

Erensü'nün (2017: 191) “*kırın değersizleşmesi*” tartışmalarını da gündemde tutarak, yöredeki mevcut kapitalist ilişkilerin yarattığı eşitsizliklere de değinilmesi gerekiyor. Tavas Ovası'ndaki çekirdek üreticisi çiftçilerin, Avdan'daki termik santral proje sahasına oldukça yakın olan ve daha önce jeotermal projesine ait sondaj kuyularıyla da gündeme gelen Solmaz Mahallesi'nde Gülizar Biçer Karaca'yla bir araya geldikleri toplantıda, üretim maliyetlerinin yaklaşık üç katına çıkması nedeniyle küçük üreticinin tükenme noktasına geldiği, üreticilerin saklayacak bir depolarının olmaması nedeniyle ürünlerini tüccarlara oldukça ucuza satmak zorunda kaldıkları ve bu nedenle Tavas Ovası'ndaki birkaç tüccarın tüm üretim sürecini tekelleştirdiği ifade edilmiştir (Evrensel, 14 Eylül 2021). Bu noktada termik santralin yöreye vereceği zararın ötesinde yöredeki değersizleşen emeği ve üretimi gündeme alan daha geniş ölçekli bir tartışmanın zemini inşa edilmelidir. Bir başka deyişle, yöre halkının yaşam alanlarını savunacak motivasyonu ellerinde bulundurabilmeleri için kırsal alan, kapitalist ilişkilerin tahribatıyla değersizleşmemelidir (De Angelis, 2017: 275; Fırat, 2018: 105). Eğer bu tahribat bir şekilde gerçekleştiyse de termik santral karşıtı muhalefetin -*proje karşıtlığının ötesinde*- mevcut eşitsizlikleri ve sömürü ilişkilerini açığa çıkaran daha geniş ölçekli bir stratejiyi serimlemesi gerekiyor (Kocagöz, 2016b; Erensü, 2017: 191).

Sonuç

Hayatın bütün alanlarının büyüme savlarıyla çitlendiği şartlarda (Haiven, 2018; Akbulut, 2020) müşterekler siyaseti, burjuva siyasallığının çatlaklarından sızmaya niyet etmektedir. Bu çalışma da Denizli/Avdan'da bir termik santral projesine karşı yürütülen mücadeleleri müşterekler siyaseti yazımının sunduğu imkânlar doğrultusunda tartışmaya açmıştır. Avdan'daki mücadele, proje ve büyüme odaklı Denizli kentsel siyasetini, kısıtlı bir süreliğine de olsa doğal varlıkların temellük edilmesine karşı çıkan bir noktada konumlandırmıştır.

Müşterekler siyaseti yazımının öğrettiği ölçüde müşterekler, bir mülkiyet kategorisinin ötesinde, toplumsal olarak inşa edilmektedir (Dardot ve Laval, 2018). Bu bağlamda her çitleme tehdidi, kentsel ya da ekolojik varlıkları savunan müşterek ilişkiler de yaratabilecektir (Fırat, 2011). Fakat Avdan'a özgü koşullar nedeniyle, Avdan'daki termik santral karşıtı mücadelenin Avdanlılar tarafından değil de Denizli'deki kentli orta sınıflar tarafından yürütülmek mecburiyetinde kalması, müşterekleşmiş bir siyasal tahayyülün inşasını zorlaştırabilecektir. Zira mücadeleyi kitleselleştirmek adına siyaset-üstüculüğün ısrarla vurgulanmasıyla farklı ideolojilere sahip mücadeleler siyasal bağlarından koparılmaktadır. Bu bağlamda, büyümeye karşı alternatif siyasallığın çeşitli görüngüleri Avdan Platformu nezdinde inşa edilse de kitlesel bir muhalefetin ol(uş)maması, eldeki siyasal stratejiyi büyük ölçüde proje karşıtlığına indirgemek mecburiyetinde kalmıştır. Burjuva siyasetinin kapsayıcılığının dışına çıkan ve yaşamı dönüştürmeyi amaçlayan müşterekleşmiş bir siyasetin imkânlarının Denizli'de ne yönde ve hangi koşullarda olgunlaşacağını bundan sonraki -savunucu olmaktan öte- inşa edici roldeki (Akbulut, 2017) müşterekleşme amacı taşıyan siyasi çabalar belirleyecektir.

Kaynakça

- Acar, S. (2015) "Türkiye'de Kömür Yatırımları ve Mevcut Teşvikler", Şahin, Ü. (der.), *Kömür Raporu: İklim Değişikliği, Ekonomi ve Sağlık Açısından Türkiye'nin Kömür Politikaları*, İstanbul Politikalar Merkezi Yayınları, 41-49.
- Adaman, F. (2018) "Özyönetimsel Müşterek Yapılarda Temel Sorunsallar", *Felsefelogos*, 68, 119-126.
- Adaman, F., Akbulut, B. ve Arsel, M. (2016) "Türkiye'de Kalkınmacılığı Yeniden Okumak: HES'ler ve Dönüşen Devlet-Toplum-Doğa İlişkileri", Aksu, C., Erensü, S. ve Evren, E. (der.), *Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler*, İstanbul: İletişim, 291-312.
- Akbulut, B. (2014) "Neither Poor Nor Rich But "Malcontent": An Anatomy of Contemporary Environmentalism", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2, 1, 9-24.
- Akbulut, B. (2017) "Sonuç: Bugün Burada: Savunudan İnşaya Müşterekler", Adaman, F., Akbulut, B. ve Kocagöz, U. (der.), *Herkesin, Herkes İçin Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji*, (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 279-296.
- Akbulut, B. (2020) "Devlet", Kallis, G., Demaria, F. ve D'Alisa, G. (der.) *Küçülme: Yeni Bir Çağ İçin Kavram Dağarcığı*, (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 84-92.
- Akçay, E. ve Kocagöz, U. (2018) "Bir Siyaset Rasyonalitesi Olarak Müşterekleştirme", *Felsefelogos*, 68, 31-42.
- Akçay, Ü. (2018) "Kapitalizmin Krizi ve Müşterekler", Erdoğan, E., Yüce, N. ve Özbay, Ö. (der.), *Teoriden Mücadeleye Müşterekler Siyaseti*, İstanbul: SEHAK, 48-59.

- Aksu, C. (2016a) "Derelerin Özgürlüğünden Yaşamın Özgürleştirilmesine: HES Karşıtı Kitle Hareketlerinin Politik Ufku Üzerine Bir Deneme", Aksu, C., Erensü, S. ve Evren, E. (der.), *Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler*, İstanbul: İletişim, 395-420.
- Aksu, C. (2016b) "Karadeniz İsyandır Platformu", Aksu, C., Erensü, S. ve Evren, E. (der.), *Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler*, İstanbul: İletişim, 421-424.
- Aslan, Ö. (2016) "Yeni Türkiye'nin Yeni Sevdası: Enerji", Aksu, C., Erensü, S. ve Evren, E. (der.), *Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler*, İstanbul: İletişim, 119-136.
- Atmış, E. (2016) "Yerelde Dikkate Değer Bir Örnek: Bartın Platformu'nun Termiksiz Yaşam Mücadelesi", Yıldırım, D. ve Haspolat, E. (der.) *Değişen Karadeniz'i Anlamak*, Ankara: Phoenix, 501-521.
- Avdan Platformu Basın Açıklamaları (2020)
- Avdan Platformu Raporu (2020)
- Aydın, S. (2020). "AKP'li Büyükşehir Belediye Başkanı da Termik Santrale Karşı Çıktı", <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/akpli-buyuksehir-belediye-baskani-da-termik-santrale-karsi-cikti-5815115/> (27.09.2021).
- Aydiner, T. (2019) Yerel Siyasetin Yeniden Ölçeklenmesi: Denizli Örneği, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli.
- Aydiner, T. (2020) "Arada Kalan Şehirler: Denizli Örneği", 7. KBAM "Türkiye Kentleri Ve Bölgeleri Kavram, Kuram, Planlama Yaklaşımları, Mevcut Politikalar Ve Kurumsal Yapıyı Gözden Geçirme Zamanı", Bildiri Kitabı, 301-317.
- Ayna Haber, 26 Ağustos 2021 "Avdan'da Bölge Halkı Toplantıyı Terk Etti", <https://www.youtube.com/watch?v=Tc9-NA8Hu7s> (27.09.2021).
- Ayna Haber, 27 Nisan 2020 "Avdan'ı Korumak Siyasetüstü Bir Sorumluluktur", https://www.youtube.com/watch?v=Is_bZrjzOCI (27.09.2021).
- Ayna Haber, 28 Nisan 2021 <https://www.aynahaber.net/mobil/haberler/ilceler/tavasta-yapilmak-istenen-jeslere-yargi-engeli/31894/> (27.09.2021).
- Bakker, K. (2017) "Metaya Karşı Müşterekler: Küresel Güney'de Alternatif Küreselleşme, Özelleştirme Karşıtlığı ve Suyun İnsan Hakkı Olarak Tanınması", Adaman, F., Akbulut, B. ve Kocagöz, U. (der.), *Herkesin, Herkes İçin Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 159-186.
- Barunduk, M. (2019). "Denizli'de O İlçe Direnişe Geçti", <https://www.objektif20.com/haber/denizlide-o-ilce-direnise-gecti-28029.html> (27.09.2021).
- Bayırbağ, M. K. (2020) "Tebdil-i Mekân", *Strata*, 3, 9 – 31.
- Bayraktar, U. (2020) "Kentte Müşterekler Siyaseti: Çitli Müştereklerden Paylaşım Ağlarına", *Kolektif, Ortaklaşa: Kenti Müşterekleştirmek*, Ankara: Uzerler Matbaacılık, 11-18.
- Baysal, E. (2017) "Türkiye'nin Yüksek Enerjiye Dayalı "Kalkınma" Hamlesi: Ölü Toprak Ölü Su", İstanbul: Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 85-100.
- Bilge, A. (2021) "Avdan'da Yine Hareketlilik", <https://www.denizlihaber.com/yasam/gundem/daha-once-termik-santral-ile-gundeme-gelmisti-avdanda-yine-hareketlilik/> (27.09.2021).
- Bollier, D. ve Helfrich, S. (2018) "Dönüştürücü Bir Tasavvur Olarak Müşterekler", (çev. İ.H. Karataş), *Felsefelogos*, 68, 43-50.
- Boz, Ş. (2013). "Denizli'nin Siyasetçi Fabrikası: Tavas", <https://www.denizlihaber.com/denizli/tavas/denizli-nin-siyasetci-fabrikasi-tavas/> (27.09.2021)
- Brenner, N. (2013). "Theses on Urbanization", *Public Culture*, 25, 1, 85-114.
- Brenner, N. (2014) "Eleştirel Kent Teorisi Nedir?", Brenner, N., Marcuse, P. ve Mayer, M. (der.), *Kar İçin Değil Halk İçin* (çev. A.Y. Şen), İstanbul: Sel Yayınları, 29-46.
- Brenner, N., Marcuse, P. ve Mayer, M. (2014) "Kar İçin Değil Halk İçin", Brenner, N., Marcuse, P. ve Mayer, M. (der.)

Kar İçin Değil Halk İçin (çev. A. Y. Şen), İstanbul: Sel Yayınları, 15-28.

- Caffentz, G. ve Federici, S. (2017) "Kapitalizme Karşı ve Kapitalizmin Ötesinde Müşterekler", Adaman, F., Akbulut, B. ve Kocagöz, U. (der.) *Herkesin, Herkes İçin Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 128-143.
- Chatterton, P. (2017) "Kent Müşteregini Aramak: Mekânsal Adalet Tartışmasına Bir Katkı", Adaman, F., Akbulut, B. ve Kocagöz, U. (der.) *Herkesin, Herkes İçin Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 202-208.
- Çaklı, O. (2020). "Tavaslılardan JES'e karşı platform", <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/07/17/tavasli-lardan-jese-karsi-platform> (27.09.2021).
- Çetin, R. (2021). "Denizli'de Mahalleli İstedi, Vali Taş Ocağını Kapattı", <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/denizli-de-mahalleli-istedi-vali-tas-ocagini-kapatti-41822854> (27.09.2021).
- Çoban, A. (2010) "Sürdürülebilir Kalkınma Tartışması Ekseninde Bergama Köylü Direnişi", Yıldırım, D. & Haspolat, E. (der.) *Değişen İzmir'i Anlamak*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 561-599.
- Çoban, A. (2013) "Sınıfsal Açından Ekolojik Mücadele, Demokrasinin Açmazları ve Komünizm", *Yaşayan Marksizm*, 1, 1, 243-282.
- Çoban, A. (2018a) "Ekolojik Ortaklaşmalar (Müşterekler) ve Türkiye'de Uygulanan Çitleme Politikaları", Erdoğan, E., Yüce, N. ve Özbay, Ö. (der.) *Teoriden Mücadeleye Müşterekler Siyaseti*, İstanbul: SEHAK, 27-47.
- Çoban, A. (2018b) "Ekoloji Mücadelesinde Strateji Tartışması: Yine Dene Yine Yenil Nereye Kadar?", <http://birartibir.org/ekoloji/122-yine-dene-yine-yenil-nereye-kadar> (27.09.2021).
- Çoban, A. (2018c) "Durgun Suyu Atılan Taş", <https://birartibir.org/ekoloji/161-durgun-suya-atilan-tas> (27.09.2021).
- Çoban, A. ve Duru, B. (2009) "Emek Ekseninde AKP İktidarının Çevre ve Kent Politikaları", *İktisat Dergisi*, 508-510, 57-68.
- Çoban, A., Özlüer, F. ve Erensü, S. (2015) "Türkiye'de Doğanın Neoliberalleştirilmesi ve Bu Sürece Karşı Mücadeleler", Çoban, A. (der.) *Yerel Yönetim, Kent ve Ekoloji*, Ankara: İmge, 399-456.
- Dardot, P. ve Laval, C. (2018) *Müşterek: 21. Yüzyılda Devrim Üzerine Bir Deneme* (çev. E. Sarıkartal ve F. Taylan), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- De Angelis, M. (2017) "Krizler, Hareketler ve Müşterekler", Adaman, F., Akbulut, B. ve Kocagöz, U. (der.) *Herkesin, Herkes İçin Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 250-278.
- De Angelis, M. ve Harvie, D. (2017) "Müşterekler", Adaman, F., Akbulut, B. ve Kocagöz, U. (der.) *Herkesin, Herkes İçin Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 105-127.
- Denizli Ekspres, 30 Mayıs 2020 <https://www.denizliexpres.com.tr/avdan-termik-santralinin-yapimi-tepkiler-uzerine-durduruldu/25366/> (27.09.2021).
- Denizli Gazetesi, 15 Şubat 2019 <https://www.denizligazetesi.com/siyaset/seniz-dogan-bombayi-patlatti-merkezefendiye-universite-h78782.html> (27.09.2021).
- Denizli24haber, 18 Mayıs 2020 <https://www.denizli24haber.com/haber/termik-santrale-karsi-guc-birligi-16-muhtar-ve-2-baskandan-ortak-bildiri-29098> (27.09.2021).
- Denizliaktuel.com, 14 Mayıs 2020 "Avdan Termik Santrali, Bakanlık Düzeyinde Konuşulmuş", <https://www.youtube.com/watch?v=nVlgjWDHDI> (27.09.2021).
- Denizlihaber, 3 Haziran 2020 <https://www.denizlihaber.com/yasam/gundem/bakan-kurum-acikladi-avdan-projesi-iptal-edildi/?site=desktop> (27.09.2021).
- Duru, B. (2018) "Müşterekler Nedir? Doğal, Kentsel, Sosyal Müşterekler ve Kentsel Toplumsal Hareketlere Etkileri Üzerine", Erdoğan, E., Yüce, N. ve Özbay, Ö. (der.) *Teoriden Mücadeleye Müşterekler Siyaseti*, İstanbul:

SEHAK, 10-26.

- Erbaş, M. (2021). "Büyükşehir'den Çevreye Duyarlı Bir Proje Daha", <https://www.denizliekspres.com.tr/buyuk-sehir-den-cevreye-duyarli-bir-proje-daha/30638/> (27.09.2021).
- Eren, Z. C. ve Büke, A. (2016) "Sen Aklını mı Yedün Çocuk?" Neoliberalizm, Değersizleşme ve HES Karşıtı Hareketler: Fındıklı Direnişi Örneği", Aksu, C., Erensü, S. ve Evren, E. (ed.), *Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler*, İstanbul: İletişim, 313-338.
- Erder, ve İncioğlu. (2008) *Türkiye'de Yerel Politikanın Yükselişi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği, 1984-2004*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erder, S. ve İncioğlu, N. (2015) "Yerel Siyasette 2004'ten Beri Neler Oldu?", Semerci, P.U., P., Erozan, B. ve İncioğlu, N. (der.) *Siyaset Bilimi İhter Turan'a Armağan*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 343 – 353.
- Erensü S. (2013) "Müşterekler Siyasetini Düşünmek", *Ekososyalist Dergi*, 43-45.
- Erensü, S. (2016) "Neoliberalleşmenin Doğası, Doğanın Neoliberalleşmesi: Su-Enerji Rabatısı Üzerinden Neoliberalizm ve Müphemlikleri", Aksu, C., Erensü, S. ve Evren, E. (der.) *Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler*, İstanbul: İletişim, 37-64.
- Erensü, S. (2017) "Derenin Derdi: HES Karşıtı Mücadelenin İmkân ve Sınırları", *Toplum ve Hekim*, 32, 3, 187-192.
- Erensü, S., Evren, E. ve Aksu, C. (2016) "Giriş: Yeğün Sular Daim Engine Akar", Aksu, C., Erensü, S. ve Evren, E. (der.) *Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler*, İstanbul: İletişim, 9-36.
- Evrensel, 13 Ocak 2021 <https://www.evrensel.net/haber/423499/bilirikisi-denizlideki-jes-icin-ced-gereklidir-dedi> (27.09.2021).
- Evrensel, 14 Eylül 2021 <https://www.evrensel.net/haber/442665/tavas-ovasin-da-cekirdek-ureten-ciftci-isyan-ediyor-tuccarlara-teslim-edildik> (27.09.2021).
- Evrensel, 21 Mayıs 2021 <https://www.evrensel.net/haber/433399/denizli-guzelpinar-koyluleri-tas-ocagina-karsi-350-itiraz-dilekcesi-topladi> (27.09.2021).
- Evrensel, 30 Mayıs 2020 <https://www.evrensel.net/haber/406001/avdan-termik-santral-projesinin-durduruldugu-aciklamasina-denizlililer-temkinli> (27.09.2021).
- Fırat, B. Ö. (2011) "Ve Mademki Sokaklar Kimsenin Değil": Talan, Dolandırıcılık ve Hırsızlığa Karşı Kentsel Müşterekler Yaratmak", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 9, 36, 96-116.
- Fırat, B. Ö. (2015) "Mekânın Savunusundan Müşterekleri Kurmaya Gezi Direnişi", Wallsajper, J. (der.), Akbulut, B. (haz.), (çev. Kolektif) *Müştereklerimiz Paylaştığımız Her Şey* (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 287-290.
- Fırat, B. Ö. (2018) "Park, Mera, Sinema: Müşterekleri Mülkiyetle Birlikte Düşünmek", *Felsefelogus*, 68, 101-118.
- Fırat, B. Ö. ve Genç, F. (2014). "Strateji Tartışmasına Katkı: Müşterekler Politikasının Güncelliği", <https://baslangicdergi.org/strateji-tartismasina-katki-musterekler-politikasinin-guncelligi-begum-ozden-firat-firat-genc/> (15.11.2021).
- Genç, F. (2019) "Çitlemeler ve Politikanın Yitimi: Türkiye'de Güncel Kentsel Rejim", *Praksis*, 49, 9-38.
- Gidwani, V. ve Baviskar, A. (2017) "Kentsel Müşterekler", Adaman, F., Akbulut, B. ve Kocagöz, U. (der.) *Herkesin, Herkes İçin Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 198-201.
- Haber Denizli, 26 Şubat 2019 <https://www.haberd Denizli.com/denizli-bsehir/iste-osman-zolan-in-258-vizyon-projesi-h44081.html> (27.09.2021).
- Haiven, M. (2018) *Radikal Hayalgücü ve İktidarın Krizleri: Kapitalizm, Yaratıcılık, Müşterekler* (çev. K. Kelebekoğlu), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hardt, M. (2017) "Komünizmde Müşterek Olan", Adaman, F., Akbulut, B. ve Kocagöz, U. (der.) *Herkesin, Herkes İçin Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 144-158.

- Harvey, D. (2004) *Yeni Emperyalizm* (çev. H. Güldü), İstanbul: Everest Yayınları.
- Harvey, D. (2013) *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru* (çev. A. D. Temiz), İstanbul: Metis Yayınları.
- Helfrich, S. ve Bollier, D. (2020) "Müşterekler", Kallis, G., Demaria, F. ve D'Alisa, G. (der.), *Küçülme: Yeni Bir Çağ İçin Kavram Dağarcığı* (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 119-123.
- Hizmet Gazetesi, 2004 - 2009
- <https://ced.csb.gov.tr/>
- Işıl, Ö. S. (2019) *Müşterekler Siyaseti Bağlamında HES Karşısı Mücadeleler: Fındıklı ve Loç Örnekleri*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- İnce, E. (2014) "Bergama Altın Madeni Direnişi: Toprağın Bekçileri", <https://bianet.org/bianet/siyaset/160766-bergama-altin-madeni-direnisi-topragin-bekcileri> (30.09.2021).
- Kallis, G., Demaria, F. ve D'Alisa, G. (2020) "Giriş: Küçülme", Kallis, G., Demaria, F. ve D'Alisa, G. (der.) *Küçülme: Yeni Bir Çağ İçin Kavram Dağarcığı* (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 17-42.
- Kara, Ö. (2016) "Muğla", Şahin, Ü. (der.) *Türkiye'nin Kömür Hikayeleri*, İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği, 76-78.
- Karacadağ, A. (2020) "Denizli Avdan Termik Santral'i'nin ÇED Raporuna Tepki", <https://www.birgun.net/haber/denizli-avdan-termik-santrali-nin-ced-raporuna-tepki-297006> (27.09.2021).
- Kazaz, G. (2016a) "Termiğin Gölgesinde Bir Yaşam", Şahin, Ü. (der.), *Türkiye'nin Kömür Hikayeleri*, İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği, 32-45.
- Kazaz, G. (2016b) "Kömürün İzinde-Yeni Çelték", Şahin, Ü. (der.), *Türkiye'nin Kömür Hikayeleri*, İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği, 46-55.
- Kocagöz, U. (2016a) "Bir Mücadeleden Öğrenmek: Artvin", <https://www.karasaban.net/bir-mucadeleden-ogrenmek-artvin/> (27.09.2021).
- Kocagöz, U. (2016b) "Kır Araştırmaları ve Paradigma Sorunu", <https://www.karasaban.net/kir-arastirmalari-ve-paradigma-sorunu-umut-kocagoz/>, (27.09.2021).
- Kocagöz, U. (2018) "Müşterekleri Savunmaktan Hayatı Dönüştürmeye", <https://birartibir.org/musterekleri-savunmaktan-hayati-donusturmeye/> (27.09.2021).
- Kulvar Gazetesi, 29 Nisan 2020 "Gülizer Biçer Karaca, Avdan İncelemesi", <https://www.youtube.com/watch?v=7hoEPNQI6zw> (27.09.2021).
- Kulvar Gazetesi, 5 Haziran 2020 <https://kulvargazetesi.net/baskan-zolan-16-yillik-cevre-yatirimlarini-anlati-haberi-oku-12784> (27.09.2021).
- Kurnaz, U. (2021). "Denizli Avdan'da ÇED Toplantısı Vatandaşların Tepkisi Üzerine Yarım Kaldı", <https://www.birgun.net/haber/denizli-avdan-da-ced-toplantisi-yurttaslarin-tepkisi-uzerine-yarida-kaldi-356560> (27.09.2021).
- Latouche, S. (2020) "Tahayyül: Özgürleştirilmesi", Kallis, G., Demaria, F. ve D'Alisa, G. (der.) *Küçülme: Yeni Bir Çağ İçin Kavram Dağarcığı* (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 172-176.
- Mıynat, H. (2020a) "Tavas'ta şirket termik santralde, Denizlililer yaşam hakkında ısrarcı", <https://www.evrensel.net/haber/402929/tavasta-sirket-termik-santralde-denizlililer-yasam-hakkinda-ısrarci> (27.09.2021).
- Mıynat, H. (2020b) "Avdan halkı termik santral değil tarıma ve doğaya yatırım yapılmasını talep ediyor", <https://www.evrensel.net/haber/405325/avdan-halki-termik-santral-degil-tarima-ve-dogaya-yatirim-yapilmasini-talep-ediyor> (27.09.2021).
- Mıynat, H. (2020c) "Mustafa Çallica: Denizli'den Artvin'e mücadele birleşmeli", <https://www.evrensel.net/haber/407154/mustafa-callica-denizliden-artvine-mucadele-birlesmeli> (27.09.2021).
- Mıynat, H. (2021) "Denizli'de Güzelpınar Köylüleri Taş Ocağına Karşı Dilekçe Topladı", <https://www.evrensel.net/haber/433215/denizlide-guzelpinar-koyluleri-tas-ocagina-karsi-dilekce-topladi> (27.09.2021).
- Milliyet, 25 Şubat 2014 <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/denizli/ak-parti-adayi-zolan-222-dev-pro>

je-sozu-verdi-10047760 (27.09.2021).

Mimarlar Odası Denizli Şubesi 10. ve 11. Dönem Çalışma Raporları

Oğuz, S. P. (2016) "Trabzon Solaklı Vadisi: Ogene Halklarının HES'lere Karşı Mücadelesi", Aksu, C., Erensü, S. ve Evren, E. (der.) *Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler*, İstanbul: İletişim, 199-222.

Özbay, Ö. (2018) "Suyun Müşterekler Siyaseti", Erdoğan, E., Yüce, N. ve Özbay, Ö. (der.) *Teoriden Mücadeleye Müşterekler Siyaseti*, İstanbul: SEHAK, 138-151.

Özen, H. (2018) "Yerellik-Popülerlik Ekseninde Türkiye'de Çevre Mücadeleleri", *Alternatif Politika*, 10, 2, 181-209.

Özgür Denizli, 19 Şubat 2019 <https://ozgurdenizli.com/buyuk-menderes-havza-inisiyatif-avdan-termige-karsi-direnisine-destek-verdi/> (27.09.2021).

Özgür Denizli, 22 Mart 2019 <https://ozgurdenizli.com/buyuk-menderes-inisiyatifinden-ekolojik-yerel-yonetim-cagrisi/> (27.09.2021).

Özlüer, F., Turhan, E. ve Erensü, S. (2016) "Türkiye'de Ekoloji Mücadelesi: Sınıfsal ve Tarihsel Arayüzler Arasında Nereden Nereye?", Erensü, S. (der.) *İsyanın ve Umudun Dip Dalgası*, İstanbul: Tekin Yayınları, 15-39.

Pala, K. (2017) "Dünya'da ve Türkiye'de Kömürlü Termik Santrallere Karşı Mücadelelerden Örnekler", *Toplum ve Hekim*, 32, 3, 168-176.

Ranciere, J. (2007) *Siyasalin Kıyısında* (çev. A. U. Kılıç), İstanbul: Metis Yayınları.

Savaş Yavuzçehre, P. (2011) *Kentsel Mekânda Değişim* Denizli, Denizli: Denizli BŞB Kültür Yayınları.

Savaş Yavuzçehre, P. ve Çezik, U. K. (2015) "Süperbank'tan Sümerpark'a: Alışveriş Merkezine Dönüşen Kamusal Alanlar", *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 30,1, 23-53.

Sözcü, 11 Şubat 2015 <https://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/denizliye-deniz-getirecegim-740600/> (27.09.2021).

Sputnik, 1 Haziran 2020 "65 Yaş Üstü Yasağı Davalıklar Oldu, Atilla Güner'le Akşam Postası" <https://www.youtube.com/watch?v=UITEcNK0rGw> (27.09.2021).

Stavrides, S. (2017) "Brezilya Kent Hareketleri: Kenti Müşterek Olarak Yeniden İcat Etmek", Adaman, F., Akbulut, B. ve Kocağöz, U. (der.) *Herkesin, Herkes İçin Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji* (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 234-249.

Swyngedouw, E. (2020) "Depolitizasyon ("Politik Olan")", Kallis, G., Demaria, F. ve D'Alisa, G. (der.) *Küçülme: Yeni Bir Çağ İçin Kavram Dağarcığı* (çev. Kolektif), İstanbul: Metis, 139-144.

Şemetov, M. (2020). "Denizli'de belediyenin itirazları sonucu ÇED süreci sonlandırıldı: Avdan Termik santral projesi iptal edildi", <https://tr.sputniknews.com/20200603/denizlide-belediyenin-itirazlari-sonucu-ced-sureci-sonlandirildi-avdan-termik-santral-projesi-iptal-1042182493.html> (27.09.2021).

Şendeniz, Ö. (2016) "Doğu Karadeniz'de HES Mücadelesinin Dönüştürdükleri: Rize-Fındıklı Örneği", Yıldırım, D. ve Haspolat, E. (der.) *Değişen Karadeniz'i Anlamak*, Ankara: Phoenix, 445-465.

Şenel, İ. (2019) "Seçimin Ardından Denizli", <https://www.denizlihaber.com/yazarlar/ibrahim-senel/secimin-ardindan-denizli/> (27.09.2021).

Şengül, M. (2017) "Türkiye'de "Sermaye Kapanı"ndaki Köylülerin HES Karşısı Mücadelesi: Köylülerin Korumaya Çalıştığı Doğa mı?", *İdealkent*, 21, 8, 57-90.

Şifre Haber, 9 Mayıs 2020 "Sıra Sende Tavaslı", <https://www.sifrehaber.com/tr/sira-sende-tavasli> (15.11.2021).

Taşdemir, İ., Bodur Ün, M., ve Balkan Şahin, S. (2021) "Türkiye'de Termik Santral Karşısı Hareket: Çirpılar Örneği", *Alternatif Politika*, 13, 2, 439-471.

TMMOB İl Koordinasyon Kurulu Basın Açıklaması (2020) <http://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmob-denizli-ikk-tavas-avdan-termik-santralin-hayir> (27.09.2021).

TMMOB Sinop Gerze Termik Santral Raporu (2015)

Tokmak, Ö. (2021) "Denizli'de Avdan Kavgası Sil Baştan", <https://www.denizliaktuel.com/gundem/denizli-de-avdan-kavgasi-sil-bastan-h27277.html> (27.09.2021).

Uysal, S. (2020a) "Darbeden Pandemiye", <https://www.sifrehaber.com/tr/darbeden-pandemiye> (27.09.2021).

Uysal, S. (2020b) "Herkesin Haberi Varmış da Yokmuş", <https://www.sifrehaber.com/tr/herkesin-haberi-varmis-da-yokmus> (27.09.2021).

Uysal, S. (2020c) "Gazeteci Uysal, İki Belge Ortaya Koydu ve Sordu", <https://www.sifrehaber.com/tr/gazeteci-uysal-iki-belge-ortaya-koydu-ve-sordu> (27.09.2021).

Ünal, E. (2016) "Tavas Avdan'da Termik Santral Tepkisi", <https://www.denizlihaber.com/denizli/tavas/tavas-avdanda-termik-santral-tepkisi/> (27.09.2021).

www.enerjiatlasi.com

Yolcular, H. (2018) "Pamukkale Seyir Tepesi Rekreasyon Alanı Projesi", <https://objektif20.com/Haber/Pamukkale-Seyir-Tepesi-Rekreasyon-Alani-Projesi--21396.html> (27.09.2021).

Yolcular, H. (2020) "Avdan Platformu'ndan Bilgilendirme Atağı", <https://www.objektif20.com/haber/Avdan-Platformundan--Bilgilendirme-Atagi-35718.html> (27.09.2021).

Yollu, M. (2020) "Denizli Valiliğinden JES projesi için "ÇED gerekli değildir" raporu", <https://www.evrensel.net/haber/408418/denizli-valiliginden-jes-projesi-icin-ced-gerekli-degildir-raporu> (27.09.2021).

Zeytinci, C. (2020) "Avdan Termik Santrali Neden Yapılmamalı?", (26 Mayıs 2020), (Serdar Alayont ile birlikte düzenlenen söyleşi), <https://www.youtube.com/watch?v=f-4gsvsc7UA> (27.09.2021).